

Directa

periodisme cooperatiu per la transformació social

Núm. 515 del 13/1 al 26/1 de 2021 2,5 €

Pal a l'aigua

El consum hídric dels camps de golf al País Valencià suposa un malbaratament d'aquest recurs en zones en risc de desertificació i abocades al turisme de masses

pàg. 4-11

Suplement InfoXES

Vuit pàgines amb les reflexions i les propostes de futur sorgides a la Fira d'Economia Solidària de Catalunya 2020

Directa

periodisme cooperatiu
per la transformació social

EDITA
La Directa SCCL
Riera d'Escuder, 38, Nau 1, Planta 1
08028 Barcelona
Tel: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat
DIPÒSIT LEGAL: B 16982-2016

Aquesta publicació intenta escriure amb un llenguatge no racista, no sexista i no androcèntric. La DIRECTA no comparteix necessàriament les idees expressades als articles d'opinió.

- QUI SOM?**
A fons
Jesús Rodríguez
Miralls
Gemma Garcia | miralls@directa.cat
Cruïlla
Laia Mas i Guille Larios | cruilla@directa.cat
Impressions
Laia Alsina, Ekaitz Garate i Albert Alexandre | impressions@directa.cat
Roda el món
Oriol Andrés i Joan Mas | internacional@directa.cat
Expressions
Elena G. Ruiz, Jofre Figueras i Eloi Latorre | expressions@directa.cat
La indirecta
Àlex Romaguera i Mariana Cantero
L'espina
Joan Castellà | espina@directa.cat
Fotografia
Víctor Serri | fotografia@directa.cat
Il·lustració
Roser Pineda i Maria Conill | il.lustracio@directa.cat
Correcció
Èlia Olivan | correcio@directa.cat
Edició
Jesús Rodríguez | edicio@directa.cat
Disseny gràfic i compaginació
Pau Fabregat | disseny@directa.cat
Projecte gràfic
Lola Fernández, Gerard Casadevall, Diego Muñoz i Pau Fabregat
Coordinació web
Eloi Latorre, David Bou, Gemma Garcia i Maties Lorente
Coordinació País Valencià
Ester Fayos | paisvalencia@directa.cat
Audiovisuals
Marta Pérez | audiovisuals@directa.cat
Administració i subscripcions
Ester Mora | administracio@directa.cat
Difusió
Estel·la Marcos | directa@directa.cat
Publicitat i distribució
Irene Selvaggi | publicitat@directa.cat
Gestió web
Talaïos Koop.

NUCLIS TERRITORIALS I MITJANS COL·LABORADORS:
Osona ('El Setembre'), Lluçanès ('La Rella'), Maresme, el Camp, Terres de Ponent, Castelló, València, les Illes i Catalunya Nord.
El Salto, La Marea, Pikara, Argia, Ahötsa, Soberania Alimentaria i AralInfo

CONTACTES:
General directa@directa.cat
Redacció Barcelona redaccio@directa.cat
Redacció València paisvalencia@directa.cat
Subscripcions subscripcions@directa.cat
Distribució distribucio@directa.cat

PORTADA: ANDREU ESTEBAN

SUMARI

A FONS

4-11

El golf i el malbaratament d'aigua
Les comarques alacantines acullen 20 dels 32 camps de golf del País Valencià. Paula Duran i Gemma Martínez analitzen amb dades i testimonis el seu impacte en els recursos hídrics. Aquest esport d'elit també s'utilitza com a cavall de Troia de les requalificacions urbanístiques. Fotos de Mathías Rodríguez i Andreu Esteban. Infografia de Paula Rodríguez.

MIRALLS

12-15

Entrevista a Carme Valls
L'experta endocrinòloga fa dècades que lluita i treballa per aplicar la perspectiva de gènere a l'hora d'estudiar i tractar la salut. Recentment ha publicat el llibre *Mujeres invisibles para la medicina* (Capitán Swing). Preguntes d'Aisha Seck i fotografies de Sarai Rua.

IMPRESSIONS

16-18

Fotografia feminista i Instagram
Article d'opinió de la periodista i fotògrafa especialitzada en gènere Judit Vela. Il·lustració d'Eugènia Trallero.

Pensar en les persones refugiades
Un article de Joan Tamayo Sala amb il·lustració d'Arnal Ballester.

CRUÏLLA

19-21

L'escola, en antena
A les aules de ràdio es treballen competències bàsiques d'expressió i lectoescriptura a través de la participació infantil, l'autonomia, la integració, la implicació comunitària i la normalització lingüística. Un reportatge de Guillem Martí.

RODA EL MÓN

22-26

La cultura de la violació a Egipte
S'ha activat un fort moviment de denúncia de l'assetjament i els abusos sexuals al país. Per Marc Español.

Dones que recuperen autonomia
Un reportatge a quatre mans de Tomy Morales i Berta Camprubí.

Trump esquerda el Partit Republicà
L'anàlisi de Nicolas Lupo Sonnabend.

EXPRESSIONS

27-31

La revolució per a tots els públics
Eloi Latorre repassa la història d'*El més petit de tots*, un personatge ideat pel Comissariat de Propaganda l'any 1937.

Violeta
Un relat de Marta Grau amb il·lustració d'Isabel Couchoud.

Ressenyes culturals
Elaborades per Laura G. Ortensi, Marta Pérez Santos i Sergio D'Asensio.

INDIRECTA

32

Entrevista a Lorna Espinoza
Després de la revolta a Nicaragua l'any 2018 es va voler involucrar políticament i es va sumar a un grup de dones feministes autoconvocades del Baix Llobregat. Denuncia l'autoritarisme del govern de Daniel Ortega. Preguntes de Mariana Cantero i foto de Víctor Serri.

Més que mil paraules

ÀNGEL MONLLÉO @angelmonlleo | Pertinences d'una persona sense llar a les portes d'uns grans magatzems a la plaça de Catalunya de Barcelona. En aquesta ciutat, un mínim de 4.200 persones no tenen llar, 1.239 de les quals viuen al carrer, 836 en assemtaments i 2.171 en centres d'acollida, segons dades d'Arrels Fundació. En la segona setmana de gener de 2021, dues d'aquestes persones van apareixer mortes i amb símptomes d'hipotèrmia, com a conseqüència de les extremes condicions meteorològiques.

Comunitat Directacoop

Encarem el 2021 amb 3.200 subscripcions

Jesús Rodríguez | @albertmartnez

Durant les festes de Nadal hem llançat la campanya #RegalaDirecta, enguany centrada en el lema “Deixa empremta”, per reivindicar un periodisme que transforma i que promou la lectura pausada en format paper. El balanç no pot ser més positiu. Seixanta-cinc persones han optat per la modalitat d’omplir el formulari i regalar -a una persona estimada- una subscripció anual més un llibre a escollir de les editorials Virus, Angle, Raig Verd i Sembra Llibres. A més, quaranta persones més s’han subscrit a la publicació, algunes d’elles amb la quota solidària. Ja som 3.200 les subscriptores que engloben la comunitat DIRECTA i que fan possible any rere any -i ja en van quinze- un periodisme cooperatiu i amb vocació de transformació social. Aprofitem aquestes línies per recordar que el gruix del nostre finançament no està lligat ni a institucions públiques ni a empreses privades, només ens devem als lectors i les lectores, i així seguirem.

Encarem aquest 2021 amb la confiança de poder tornar a trepitjar carrer, d’apropar-nos més i millor a les realitats d’injustícia que ens envolten, l’erradicació de les quals són el principal incentiu per llevar-nos i treballar cada dia. Posar el focus allà on no ens conviden per tal de fiscalitzar les institucions públiques i revelar qui s’amaga darrere de les cada cop més poderoses corporacions privades. A més, per transformar, no dissimularem la nostra aposta per visibilitzar les vies alternatives (cada cop més reals i menys alternatives) per una millor vida, pel que fa al treball, l’habitatge, el consum o les llibertats, i que inevitablement hauran de ser realitats essencialment feministes i respectuoses amb el medi ambient. Així és i serà el nostre periodisme. I ho farem amb els ulls i les orelles ben obertes, per escoltar i incorporar les crítiques, per reconèixer les errades quan ens equivoquem i per copsar tota fita que pugui ser celebrada, que ja seria hora i totes plegades ho mereixem.

L'espina

ELS REIS VENEN, SÍ, PERÒ AMB MESURES...

Club de Golf
Alenda, a
Montfort del
Cid (Vinalopó
Mitjà, Alacant)
/ MATHÍAS
RODRÍGUEZ
@mathiasrodz_

Al davant, un camp de golf amb moltes hectàrees de gespa verda, brillant i hidratada. Als accessos, un seguit d'urbanitzacions amb habitatges d'aparença luxosa que transmuten el paisatge de la zona. Més enllà, quilòmetres de terra i muntanyes semiàrides -amb pocs rastres de vegetació i d'aigua- envolten aquest paratge esportiu i residencial. Ens trobem al Vinalopó, però podríem estar descrivint el paisatge de qualsevol dels camps de golf que es troben en comarques com el Baix Segura o la Marina Baixa. Un escenari de contrastos on el verd de les instal·lacions de golf -i el suposat luxe de les urbanitzacions i els complexos turístics adjacents- xoca de front amb una realitat d'escassetat d'aigua, conseqüència del clima sec i l'ambient àrid o semiàrid.

Fa dècades que la desertificació apareix com un dels grans problemes que assola l'Estat espanyol, l'únic territori de l'Europa occidental afectat per processos greus d'avenç de la sorra i pèrdua de la vegetació. L'any 2007, en ple èxtasi del sector turístic i de la construcció, el ministeri espanyol d'Agricultura, Pesca i Alimentació, a través del Programa d'Acció Nacional contra la Desertificació, va fer públic el mapa de la problemàtica en l'àmbit peninsular. Quedava palesa l'amenaça d'un risc molt alt a diverses zones com la Manxa i gran part del litoral mediterrani.

Al País Valencià, les comarques valencianes de més al sud -des de la Marina fins al Baix Segura- són les més afectades per un risc imminent de desertificació, tot i que també trobem petjades amenaçadores a la resta del territori. L'erosió del

sòl, els climes àrids i semiàrids, el malbaratament humà i industrial de l'aigua, l'augment de la temperatura global, l'escassetat de pluges, l'augment de l'evaporació i uns recursos hídrics limitats, sumat als episodis anuals de pluges torrencials i sequeres prolongades, són la combinació que dona pas a aquest fenomen, que, de moment i segons apunta la ciència, sembla irreversible. No obstant això, tot i el greu dèficit hídric que arrossegueu, aquestes comarques són les que més camps de golf alberguen, amb 20 dels 32 existents.

L'any 2006 s'havien projectat més de 180 camps de golf al conjunt del País Valencià. Amb l'esclat de la bombolla immobiliària, aquesta xifra no s'ha materialitzat i en consten 3 en funcionament a la província de Castelló, 9 a la de València i 20 a la d'Alacant. La major densitat de camps de golf s'ubica en unes comarques que han estat reconvertides en aparador turístic internacional sota la marca "Costa Blanca", al qual se suma l'acció promotora de l'Associació de Camps de Golf de la Costa Blanca, que dirigeix la seva oferta a un públic adinerat i selecte. Cal destacar que, a diferència d'altres instal·lacions esportives més populars, els camps de golf han estat promoguts i creats per capital privat, degut al fet que es necessita una forta inversió per al manteniment diari de les grans extensions de terreny que ocupen. El seu impacte se suma al fet que es tracta de les comarques més densament poblades del País Valencià (amb més necessitat de consum d'aigua residencial) i on, segons denuncia Ecologistes en Acció, només es conserven 25 quilòmetres de línia litoral sense urbanitzar.

JUGAR AMB L'AIGUA, UN ESPORT DE RISC

Els 32 camps de golf que hi ha en funcionament al País Valencià, especialment concentrats a les comarques d'Alacant, malbaraten gran quantitat de recursos hídrics i posen en perill la qualitat dels aquífers

Paula Duran | @Paula_Duran

El turisme massiu i el golf redueixen els recursos hídrics del territori més densament poblat del País Valencià

Les comarques alacantines, a més, només conserven 25 quilòmetres de litoral sense urbanitzar

Diversos estudis institucionals i acadèmics sobre la problemàtica de l'aigua al País Valencià i sobre l'impacte dels camps de golf han pogut determinar quin és el volum d'aigua que anualment es malbarata en eixes instal·lacions. Als camps de 9 forats, que solen agafar entre 7 i 10 hectàrees de sòl, el consum és d'uns 70.000 metres cúbics d'aigua a l'any; als camps de 18 forats, que ocupen entre 40 i 60 hectàrees, el consum se situa entre els 300.000 i els 500.000 metres cúbics, i als camps de 36 o 54 forats, que solen ocupar més de 70 hectàrees, les necessitats hídriques es disparen per sobre dels 750.000 metres cúbics a l'any (l'equivalent a 300 piscines olímpiques). En aquest sentit, i amb dades actuals de l'Institut Nacional d'Estadística espanyol sobre el consum d'aigua diari per habitant, els recursos hídrics que es destinen durant un any al reg d'un camp de golf de 18 forats -que és el més habitual- equivalen al consum domèstic anual d'una població d'entre 5.000 i 10.000 habitants. Aquesta comparativa posa sobre la taula la falta de control de les institucions públiques -locals i autonòmiques- sobre l'ús de recursos finits i essencials com l'aigua, una factura que es pagarà molt cara en el futur.

"Aquest model econòmic de monocultiu turístic és insostenible. Si partim del fet que l'aigua que tenim és 50, que nosaltres augmentem les necessitats fins a 55 i que el canvi climàtic fa que augmenten fins a 70, l'aigua ha de vindre d'algun lloc. Alguns empresaris resolen açò fent irregularitats, però a llarg termini no hi haurà manera de solucionar-ho", remarca Patricio García, director del Centre d'Investigacions sobre Desertificació (CIDE)

i investigador del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). "Ja ha passat a Ciutat del Cap o a Califòrnia: hi ha hagut temporades i mesos on només han tingut una hora d'aigua al dia per poder gastar a casa, i això vindrà. El que passa és que no hi ha lloc on anar-se'n; l'únic lloc on podrem migrar serà al nord d'Europa, que tindran unes condicions menys fredes que les actuals i per tant seran les principals zones receptores de població d'aquí a cinquanta anys", opina el científic.

"Els plantejaments són prou catastròfics, però des de l'administració i des de la política institucional hi ha eines i coses que es poden fer: saber quins són els recursos que tenim i quins tindrem en la previsió de canvi climàtic i desertificació, comptar amb la previsió de creixement de la població i amb les previsions de migracions que es donaran i augmentar els diners públics enfocats a fomentar polítiques, tant de producció o d'habitatge, que estiguen d'acord amb eixes limitacions climàtiques. No hi ha altra opció", conclou García.

Deserts de luxe

"Fa més de deu anys vaig fer un treball d'anàlisi sobre camps de golf i recursos hídrics a l'Estat espanyol. Llavors les xifres que m'eixien ja mostraven les conseqüències nefastes per a l'aigua", exposa Zulema Centeno, membre d'Ecologistes en Acció d'Alacant i professora d'economia a la Universitat d'Alacant. "Si estiguérem a Anglaterra, on plou molt, encara es podria fer un informe positiu, però som pràcticament al nord d'Àfrica. Les conclusions foren que no hi havia la necessitat de gastar aigua per crear zones humides enmig de »

» deserts per a un entreteniment privat i elitista, tant per la insostenibilitat a llarg termini com pel malbaratament de l'escassa aigua disponible". Segons un informe del CSIC de l'any 2016, més de 90.000 hectàrees de les comarques alacantines (una sisena part de la superfície total) es troben en procés de desertificació.

Encara que la llei valenciana que regula els camps de golf els obliga a regar amb aigua depurada i a gestionar l'aigua contaminada i els residus generats, aquesta suposada eficiència no sempre és així. Per a Centeno, "el fet que per llei estiguen obligats a regar amb aigua depurada és una rentada de cara per posar-se l'etiqueta *eco* i esquivar així les crítiques sobre la seua activitat empresarial, sovint vinculada al sector urbanístic i turístic. També hi ha molta opacitat empresarial a l'hora de comprovar i fiscalitzar la depuració i el sanejament de l'aigua emprada que els exigeix la llei".

Segons un estudi de l'Institut Geològic i Miner espanyol (IGME) sobre aigües subterrànies i camps de golf, més del 60% dels camps de golf a l'Estat es troben enclavats als territoris de la costa mediterrània, just on es troben els dèficits hídrics més greus. En la investigació es mostrava preocupació pel model econòmic imperant al litoral, que multiplica el consum d'aigua. I és que les zones de clima mediterrani s'han d'abastir principalment de les aigües subterrànies, ja que patixen una gran escassetat d'aigua superficial -rius, tolls, marjals o aigüamolls.

Malgrat aquesta perillosa limitació de recursos, l'estudi de l'IGME descrivia que els camps de golf havien extret volums importants d'aigua de qualitat del subsol que hauria d'anar per als usos prioritaris que determina la llei, com són l'humà i l'agrícola. En aquest sentit, el buit legal que empara el golf de manera difusa entre les activitats agrícola i recreativa permet a l'empresariat d'aquest esport d'elit beneficiar-se d'algunes subvencions europees i esgrimir algunes de les

El 60% dels camps de golf a l'Estat espanyol es troben enclavats als territoris de la costa mediterrània

Un altre dels grans problemes que comporta el reg dels camps de golf és l'ingent ús de plaguicides

seues responsabilitats en relació amb les lleis que regulen el territori i el medi ambient.

Irregularitats en la concessió d'aigües

Tot i que queda poc rastre de les irregularitats que es cometeren en el passat per part d'elits empresarials de la construcció i la promoció turística, és constatable que molts dels camps de golf que iniciaren la seua activitat abans que la llei valenciana de 2006 els regulara no disposaven de cap concessió d'aigües per part de les confederacions hidrogràfiques competents.

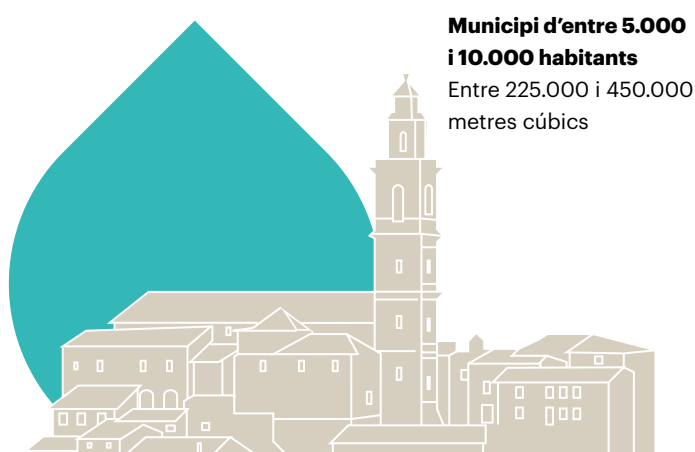
D'altres, com els promotors de La Galiana Golf, a Carcaixent, en no disposar d'una estació depuradora d'aigües residuals (EDAR) a prop per a abastir-se -ja que llavors encara se n'estava tramitant la construcció-, van decidir, sense cap mena

de fre judicial, "agafar tota l'aigua per al reg del camp de la captació subterrània. Vista la situació, la Confederació Hidrogràfica del Xúquer va emetre una autorització temporal per al pou, amb la qual han funcionat durant més de quinze anys", denuncia Eva Tudela, membre d'Acció Ecologista Agró de la Ribera.

Un altre dels grans problemes que comporta el reg dels camps de golf és l'ingent ús de plaguicides, herbicides, fertilitzants i altres productes químics, que a la llarga poden provocar la contaminació irreversible de les aigües subterrànies. Aquest perill, tot i la controvèrsia, no ha aconseguit aturar l'activitat d'aquest negoci. "No és només la quantitat que necessiten a l'any, sinó també els químics que empren per a mantindre el *grass* sense cap *mala herba*, com el glifosat, que contamina l'aigua, el sòl i que pot arribar a contaminar rius i, de manera irreversible, aqüífers", destaca Centeno, per a qui és molt important el concepte de *petjada hídrica*.

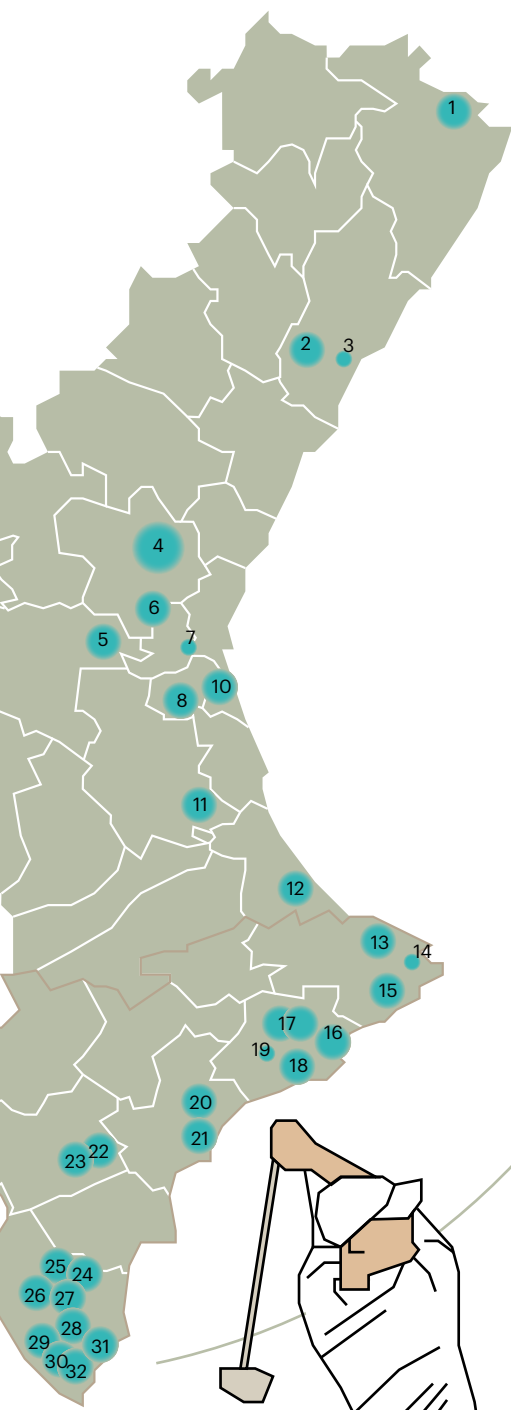
"És igual de greu l'ús indiscriminat d'aigua per al golf i el turisme com el posterior procés de depuració o restauració de l'aigua, que requereix processos industrials molt complicats per tornar a ser útil", detalla l'ecologista. I és que el dèficit hídric no només s'agreuja per un increment en el consum d'aigua del sector terciari i domèstic -sobretot en èpoques amb temperatures més elevades i de més aflluència turística-, també és conseqüència de la pèrdua d'aigua que no s'arriba a depurar degut a la saturació que patixen les estacions depuradores d'aigües residuals del litoral valencià. Així és com partides senceres d'aigua contaminada i residual sense processar són vessades des de les plantes depuradores a la mar a través de tubs emissaris, una activitat il·legal que des d'Ecologistes en Acció del País Valencià duen anys documentant i denunciant. ●

Un camp de golf: l'equivalent al consum d'aigua anual de Peníscola o l'Alcora

L'impacte del golf en els espais naturals del País Valencià

90.000 hectàrees de la província d'Alacant (18%), en procés de desertificació

LLEGENDA

- 9 forats 7-10 hectàrees
- 18 forats 40-60 hectàrees
- 36-54 forats més de 70 hectàrees

Font: Institut Geològic i Miner espanyol i Institut Nacional d'Estadística espanyol

CASTELLÓ (3)

- (1) Panoràmica Golf & Country Club 1995 | Sant Jordi, Baix Maestrat
- (2) Club de Campo Mediterráneo 1978 | Borriol, Plana Alta
- (3) Club de Golf Azahar 1960 | Grau de Castelló, Plana Alta

VALÈNCIA (9)

- (4) Club de Golf Escorpion 1975 | Bétera, Camp de Túria
- (5) Club de Golf El Bosque 1975 | Xiva, Foia de Bunyol
- (6) Club de Golf Manises 1968 | Manises, Horta Oest
- (7) Pitch and Putt Masía de las Estrellas 2008 | Catarroja, Horta Sud
- (8) Foressos Golf 2005 | Picassent, Horta Sud
- (9) Pitch and Putt Cofrentes Golf 2006 | Cofrents, Vall de Cofrents - Aiora
- (10) Club de Golf El Saler 1968 | València, València
- (11) La Galiana Golf 2011 | Carcaixent, Ribera Alta
- (12) Club de Golf Oliva Nova 1995 | Oliva, Safor

ALACANT (20)

- (13) Campo de Golf La Sella 1986 | Jesús Pobre, Marina Alta
- (14) Club de Golf Javea 1981 | Xàbia, Marina Alta
- (15) Ifach Golf 1974 | Benissa, Marina Alta
- (16) Altea Club de Golf 1974 | Altea, Marina Baixa
- (17) Melia Villaitana Golf Club 2006 | Benidorm, Marina Baixa
- (18) Las Rejas Open Club 2008 | Benidorm, Marina Baixa
- (19) Puig Campana Golf 2016 | Finestrat, Marina Baixa
- (20) Bonalba Golf Resort 1995 | Mutxamel, Alacantí
- (21) Alicante Golf 1998 | Alacant, Alacantí
- (22) Club de Golf Alenda 1999 | Montfort del Cid, Vinalopó Mitjà
- (23) Font del Llop Golf Resort 2010 | Asp, Vinalopó Mitjà
- (24) La Marquesa Golf 1989 | Rojals, Baix Segura
- (25) Greenlands Sports Club 2018 | Els Montesinos, Baix Segura
- (26) La Finca Golf 2002 | Algorfa, Baix Segura
- (27) Vistabella Golf 2010 | Jacarilla, Baix Segura
- (28) Villamartin Golf Club 1972 | Oriola, Baix Segura
- (29) Real Club de Golf Campoamor 1988 | Oriola, Baix Segura
- (30) Las Colinas Golf & Country Club 2010 | Oriola, Baix Segura
- (31) Club de Golf Las Ramblas 1991 | Torrevella, Baix Segura
- (32) Lo Romero Golf 2008 | Pilar de la Foradada, Baix Segura

LLEGENDA

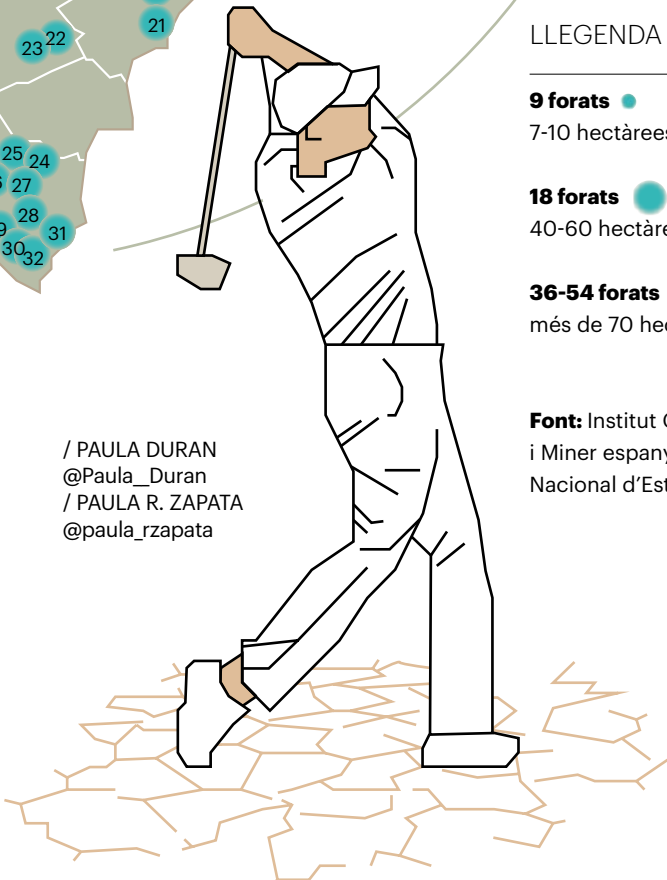
(Ubicació en el mapa)

Nom del camp
Any d'obertura | Municipi, comarca

Ubicats en espais naturals protegits o d'interès local i/o en rambles i barrancs

Complex turístic i/o residencial

/ PAULA DURAN
@Paula_Duran
/ PAULA R. ZAPATA
@paula_rzapata

EL CAVALL DE TROIA DE **L'EXPANSIONISME URBANÍSTIC**

El golf ha esdevingut la punta de llança per a fer grans requalificacions urbanístiques i construir-hi milers d'apartaments i allotjaments turístics de luxe

Gemma Martínez | @GemAiNera
P. D. | @Paula_Duran

Els camps de golf com a eina de promoció de l'urbanisme i el turisme formen part de l'herència de vint anys de govern del Partit Popular al capdavant de les institucions valencianes. El golf era sovint utilitzat com l'avantsala de projectes molt més amplis, que suposaven una transformació brusca de quilòmetres de sòl per a la construcció d'habitatges privats, amb un alt valor afegit degut al distintiu *luxós* i que anaven vinculats a la pràctica d'aquest esport, històricament lligat a les classes altes i benestants.

La llei valenciana que regula els camps de golf, ja en el seu preàmbul, els considera propostes “beneficioses i estratègiques” per al motor econòmic valencià, sobretot per al turístic; una consideració que esdevé poc neutra i que deixa entreveure el tracte de favor de què han gaudit els seus promotors. La llei va aparèixer tard per controlar algunes de les irregularitats que, des de feia dècades, arrossegaven els camps de golf en funcionament. Casos de corrupció sobre l'ordenació del territori, l'impacte ambiental o l'abastiment i ús d'aigua sovint han passat desapercebuts i han quedat impunes. El cas més recent d'irregularitats és el de Vistabella Golf, que aquest 2020 ha demanat a l'Ajuntament d'Oriola que tramite l'estudi d'impacte ambiental per al seu projecte, onze anys després d'estar en funcionament.

Cal destacar que la llei adjudica a l'empresariat del golf la tasca d'agents de regeneració del medi ambient i de preservació de la natura, una funció filantròpica que en molts casos es fa quasi impossible pels entorns desèrtics on s'instal·len. No obstant això, els servix com a rentada de cara i com a justificació de l'activitat empresarial. En

l'actualitat, uns quinze camps de golf es troben enclavats a l'interior o en el perímetre d'espais naturals protegits o d'interés local. A la llei també es determina que els camps hauran de respectar les escorrenties naturals, que canalitzen l'aigua i eviten inundacions en episodis com les gotes fredes. No obstant això, una desena s'estenen sobre el recorregut natural de barrancs i ramblles.

Al Baix Segura, la comarca que concentra més camps de golf de tot el País Valencià, els casos més destacables són els tres camps de golf que han aprofitat l'esport per a construir imperis urbanístics i turístics a dintre i a sobre de les fal·des del Parc Natural de la Serra Escalona i Devesa de Campoamor, a Oriola, una zona protegida pel seu alt valor ecològic i per ser un dels hàbitats d'aus rapinyaires més important d'Europa. Un d'ells és el complex turístic i residencial Real Club de Golf Campoamor Resort, inaugurat l'any 1988, que va ser impulsat per un dels empresaris més importants del Baix Segura, l'oriolà Agustín Pérez Espinosa.

Irregularitats sense responsables

L'any 2004, la premsa local va anunciar que hi havia investigacions judicials en marxa sobre diversos camps de golf. Llavors es va fer públic que el conegut empresari s'havia enriquit durant dècades sense disposar de la llicència municipal d'obres per a la seua construcció, ni de la llicència d'obertura de les instal·lacions esportives i hoteleres, així com tampoc comptava amb cap permís de la Confederació Hidrogràfica del Segura (CHS) per abastir d'aigua el camp de golf.

Pérez, qui va transformar gran part de les seues propietats agrícoles en aquest complex de golf

La Finca Golf,
al municipi
d'Algorfa
(Baix Segura)
/ MATHÍAS
RODRÍGUEZ
@mathiasrodz_

turístic i residencial, va mantenir lligams amb el sector financer -per haver presidit durant anys la Caixa Rural Bonança del Mediterrani- i amb el sector de la construcció i l'immobiliari, ja que també va fundar la històrica empresa constructora Pefersan. A més, l'empresa Lomas de Campoamor, que també gestiona el camp, disposa d'una immobiliària amb apartaments turístics, habitatges de luxe, locals comercials i parcel·les sense edificar per a la venda i lloguer.

Altres camps de la comarca, com el Villamartin Golf (Oriola), inaugurat l'any 1972, i La Finca Golf (Algorfa), inaugurat l'any 2002, tampoc havien tingut la concessió de la CHS tot i estar en plena activitat. L'any 2001, el projecte de La Finca Golf ja es va sotmetre a una investigació judicial amb la imputació del promotor, Antonio Pedrera Soler; el llavors alcalde del PP d'Algorfa, Antonio Lorenzo Paredes, i l'advocat, urbanista i lletrat de Pedrera Rafael Martínez Campillo. Tots tres van ser acusats de tràfic d'influències i investi-

Denúncies de corrupció sobre l'ordenació del territori, l'impacte ambiental o l'abastiment d'aigua han quedat impunes

El conegut com a cas Algorfa, en el qual s'investigava un promotor i un alcalde del PP, va acabar sense condemnes

gats per la fiscalia de delictes ecològics d'Alacant per prevaricació, coaccions i un suposat delictes d'ordenació del territori en el conegut com a cas Algorfa. S'investigava la requalificació d'uns tres milions de metres quadrats de sòl agrícola per a construir una macrourbanització de luxe aprofitant l'atractiu del golf. Van ser absolts. Actualment tant el camp de golf com la urbanització estan en funcionament.

Pedrera, anomenat fill predilecte d'Oriola i Oriolà d'Honor a Múrcia, va teixir amb el pas dels anys una barrera de protecció de la seua imatge pública mitjançant la funció filantròpica a través de la Fundació Pedrera, fundada junt amb el Bisbat d'Oriola-Alacant. Al ser propietari de diversos edificis de la noblesa a Oriola, ha pogut convertir un d'ells en el Museu Fundació Pedrera, tot i que ara es troba pràcticament en desús. Des d'aquesta ubicació es va projectar com un dels col·leccionistes d'obres d'art més importants de l'Estat espanyol. Fou el primer empresari a construir camps »

En comú, fem camí
Fes-te'n sòcia per 50€ a l'any

LA REPARTIDORA

Llibreria associativa · Espai Editorial · Pensament crític

C/Torreta de Miramar 1 baix 3, Benimaclet (València) - larepartidora.org

teletreball tecnològic

Commons Cloud.coop

núvol cooperatiu mancomanat

- ▶ oficina compartida
- ▶ desar i editar fitxers
- ▶ calendari i formularis
- ▶ àgora i videoconferències

**PROTEGIR LA NATURA ÉS
PROTEGIR-NOS A NOSALTRES MATEIXES:**

ECOLÒGICA ACLAPARADORA.

ecologistasenaccion.org

FES-TE D'ecologistes en acció

Club de Golf
Oliva Nova, al
municipi d'Oliva
(la Safor)
/ MATHÍAS
RODRÍGUEZ
@mathiasrodz_

» de golf a la comarca del Baix Segura i convertir-los en una peça clau dins de la marca turística Costa Blanca. L'any 1992 es va crear l'Associació de Camps de Golf de la Costa Blanca, on actualment s'aglutinen més de 20 camps de golf i més de 25 hotels, en aliança amb patrocinadors i altres empreses col·laboradores. Aquesta associació, junt amb les federacions de golf, és l'encarregada de regular el funcionament d'aquestes instal·lacions esportives al País Valencià.

Actualment, el grup empresarial dels Pedrera, amb els fills Gonzalo i Francisco Pedrera al capdavant, controla tres camps de golf a la comarca del Baix Segura: els dos citats anteriorment i el Club de Golf Las Ramblas (Torrevella). Malgrat els procediments judicials, l'imperi dels Pedrera ha quedat il·lés.

Tot i els clarobscurs legals que presenten algunes obres faraòniques i mediambientalment insostenibles, ben recentment, al País Valencià s'han aprovat tres projectes més: un a Borriana, un altre a Oriola i un tercer a La Vila Joiosa, encapçalats per promotors ben coneguts en el sector.

Oliva Nova, luxe a costa de l'aigua

Alguns camps de golf no es troben en zones amb escassetat hídrica, sinó que són a tocar de paratges amb molta aigua a l'abast. Un clar exemple és el complex turístic de luxe Oliva Nova Beach & Golf Resort, creat l'any 1995 al voltant d'un camp de golf. El primer camp de golf de la Safor, dissenyat pel golfista Severiano Ballesteros, es troba a les fal·des del Parc Natural de la Marjal Pego-Oliva, on abans hi havia un cordó dunar. Les dunes serveixen de barrera natural a la marjal davant de la

intromissió d'aigua salada de la mar, un fet que amenaça l'estabilitat d'aquesta microreserva natural -inclosa al llistat internacional de zones humides RAMSAR-, imprescindible per a la vida de moltes espècies de fauna i flora protegides com el samaruc, ja que és una de les últimes zones de nidació d'aquest peix.

El parc natural, zona protegida des de l'any 1995, alberga un aqüífer i és el lloc on desemboquen i naixen diversos rius. Aquesta abundància en recursos hídrics potables ha atret moltes mirades que han volgut treure'n profit, com és el cas de la guerra de l'aigua que es va lliurar als anys huitanta entre Dénia, Pego i Oliva, i que va acabar amb la victòria popular en defensa de la marjal, o l'intent fallit de l'empresa Disney de crear-hi un parc d'atraccions l'any 1985.

Segons Gregori Royo, membre del Grup Ecologista Samaruc - Ecologistes en Acció i de la junta rectora del parc natural, aquest camp de golf va iniciar la seua activitat sense la concessió d'aigües per part de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer (CHX) i detalla que el camp es va regar durant molts anys amb aigua de l'aqüífer de Pego-Oliva, ja que està situat a la seua restinga. "Nosaltres denunciàrem que això podria afectar la marjal i la quantitat d'aigua superficial i subterrània disponible. Actualment sembla que es regue amb aigua depurada, tot i que no existeix informació pública al respecte".

L'empresa promotora del complex, Construcciones Hispánico Germanas (CHG), fundada l'any 1972, va començar la seua trajectòria a Dénia de la mà d'inversors alemanys i és coneguda com una de les principals promotores de la construcció i del turisme a la "Costa Blanca". Presidida per Maria Paz

Un camp de golf de la Safor, dissenyat per Severiano Ballesteros, és a les fal·des del Parc Natural de la Marjal Pego-Oliva

La promotora ha creat empreses per gestionar-ho tot: des de la jardineria fins al lloguer de vehicles o la publicitat

Lázaro López Francos i amb Luis Siegfried Borho Lázaro com a director executiu -fill i hereu del negoci familiar-, CHG ha construït un imperi residencial i turístic luxós -en total contrast amb el nivell adquisitiu de la població autòctona- que ha atret destacats personatges de l'elit econòmica i política estatal i estrangera. Considerat com la joia del seu negoci, el macrocomplex d'Oliva Nova acull apartaments de luxe, restaurants i tot un seguit d'empreses vinculades al turisme i l'hostaleria.

El grup empresarial que s'ha desplegat al voltant de CHG compta amb disset empreses, la majoria de les quals amb total control accionarial, que abasten tots els serveis derivats del sector terciari i serveis: construcció, hostaleria, lloguer de vehicles, jardineria, promoció immobiliària, assessoria fiscal, publicitat, etc. D'entre aquest conglomerat destaca l'empresa Aguas del Bullent SA, constituïda l'any 1989, que abasteix d'aigua el complex turístic que ha creat a través de la concessió administrativa d'aquest servei. Segons Royo, CHG va comprar uns pous situats a Oliva que s'alimenten del riu Bullent, un dels rius que naix a la marjal, abans de construir el complex. "Per aprovar qualsevol urbanització, per llei, s'ha de justificar que es té un abastiment d'aigua segur. Llavors aquests van ser més llestos que ningú i van privatitzar uns pous que mai haurien d'haver deixat de ser públics, ja que beuen d'un sistema hídric importantíssim que va des de Mostalla fins a la serra de l'Almirall", rebla. ●

La importància dels aiguamolls

L'apropiació de béns públics com l'aigua per a interessos privats tan agressius com el turisme massiu pot esdevindre un conflicte a la marjal si en un futur es redueix el volum d'aigua disponible. La degradació hídrica al parc natural, segons l'ecologista Gregori Royo, suposaria "un atac molt violent per a la flora i la fauna protegida, però no només: si la marjal desapareix, també tindria greus conseqüències sobre el medi que l'envolta, que podria patir inundacions i un augment de la temperatura", i destaca, "per sort, sempre que la marjal ha estat en

perill, les poblacions adjacents han eixit en la seua defensa i han aconseguit protegir-la. La marjal és una assegurança de vida per a nosaltres i per a les generacions que ens precediran", conclou, ja que aquesta "és de gran importància per a la regulació del clima i per a l'atracció de pluges a les comarques de la Safor i la Marina". Les zones humides del País Valencià, com els aiguamolls, s'han convertit en una de les últimes baules de protecció davant dels efectes adversos de l'escalfament global i la desertificació.

La Finca Golf,
al municipi
d'Algorfa (Baix
Segura, Alacant)
/ MATHÍAS
RODRÍGUEZ
@mathiasrodz

Carme Valls,

metgessa

“Les dones han de fer-se protagonistes de la seva salut i no esperar-ho tot de la medicina”

Text: Aisha Seck | @une.seule.lune
Fotografia: Sarai Rua | @sarairua

Històricament s'ha universalitzat el cos de l'home als estudis mèdics i s'han invisibilitzat les diferències que presenta el cos de la dona i les condicions socials que afecten cada gènere. Carme Valls, experta endocrinòloga, fa dècades que lluita i treballa per aplicar la perspectiva de gènere a l'hora d'estudiar i tractar la salut. A *Mujeres invisibles para la medicina* (Capitán Swing) fa un recorregut pels assumptes que afecten les dones al llarg de tota la vida i qüestiona algunes certeses que estableix la medicina. Amb un llarg recorregut a l'esquena, ens explica i ens apropa aquesta mirada, i ens convida a deixar de ser “pacients submises” per començar a tenir veu i domini sobre la nostra salut.

En un moment tan important per la medicina com el que estem vivint, catorze anys després de la primera edició de *Mujeres invisibles para la medicina*, s'han constatat avenços en perspectiva de gènere en la investigació i el tractament de la salut?

En alguns casos hi ha hagut avenços. Així com fa uns quinze o vint anys es constatava que no hi havia cap dona en els treballs de recerca que es feien sobre malalties cardiovasculars, infarts, tractaments de l'aspirina, tractaments de les coronàries..., en aquest moment hi ha entre un 30% i un 40 % de treballs que inclouen dones en els estudis sobre mortalitat cardiovascular i problemes relacionats amb els factors de risc. Però, tot i que la malaltia cardiovascular és la primera causa de mortalitat entre dones, encara queda a la ment de molts metges i metgesses quan surten de la facultat que és al revés, que el problema és masculí. En altres camps s'ha anat enrere. El cicle menstrual va tenir un petit boom d'estudi cap a la primera dècada dels anys 2000, i de cop i volta es va deixar d'estudiar perquè moltes vegades la ciència genera en funció de qui la paga, i aleshores no hi devia haver beques suficients. De fet, en vaig demanar una per estudiar la síndrome premenstrual a l'Estat espanyol i se'm va dir que no era un tema important. A partir d'aquí hi ha hagut un retrocés i ara, quan hi ha alteracions de la menstruació, es recreen anticonceptius per fer veure que no la tens. Després hi ha camps que estan estancats, que són els relacionats amb el tema del dolor, de predomini femení. Hi ha unes 28 malalties que poden provocar dolor que són molt més presents en les dones que en els homes. D'aquestes malalties no et mors, però vius amb molt poca qualitat de vida, i aquesta banda de la medicina està molt

poc estudiada. I finalment, hi ha una altra vessant que no és que no estigui estudiada, sinó que està medicalitzada, que és tot el que envolta la salut mental i la sexualitat de les dones. La sexualitat s'ha volgut equiparar a la dels homes i s'ha acabat fabricant una pastilla rosa -que no deixa de ser un antidepressiu- perquè la dona tingui un orgasme més al mes. S'ha establert tot un sistema de medicalització de moltes etapes de la vida de la dona i no tenim una vessant de ciència que estudiï bé les diferències entre homes i dones.

A què és deguda aquesta sobremedicació de les dones per tractar temes de salut mental o de sexualitat?

Podríem remuntar-nos a la història. Primer, com que falta ciència, no saben què fer davant de les demandes d'una dona enfront de les d'un home. A les persones professionals els costa molt dir “no ho sé” perquè sembla una humiliació, i aleshores els surt dir “probablement això són nervis” o “probablement vostè està estressada”. Hi ha una tendència a sedar la demanda, a donar un sedant o un antidepressiu. És per falta de ciència, per ignorància o per considerar que el que li passa a la dona és inferior o poc important, que això sí que ja ve de l'època filosòfica. Aristòtil considerava que el que li passés a la dona sempre era inferior. Els pares de l'Església consideraven que les dones eren éssers de pecat i, per tant, ja els anava bé tot això que els passava. I així va anar avançant la història, sempre considerant poc important o inferior tot el que li passa a la dona. També hi ha un aspecte inconscient en la sobremedicació per silenciar i controlar des de la creença que les coses importants són les que li passen a l'home. I les coses importants li passen a l'home perquè molts arriben a l'hospital directament perquè no

tenen una major atenció sobre el seu cos, quan tenen un problema van al bar, es droguen, fumen... Aleshores, quan arriben a l'hospital, ja estan molt malament perquè no han anat a demanar ajuda a l'atenció primària.

Al llibre parles d'aquests inicis històrics de la devaluació de la dona en el context europeu, fomentada per la religió, els mites i la filosofia. Què fa que aquest sistema de creences es perpetui en el camp de la medicina avui dia? No som alienes a altres ciències; totes les ciències es van descuidar de les dones. La medicina com a ciència neix principalment als hospitals i allà hi predominen els homes, igual que en un temps determinat els metges també eren predominantment homes. Actualment quasi és al revés, hi ha un 10% de nois i un 90% de noies a les facultats de medicina de l'Estat espanyol. Aquí tenim una diferència abismal de com ha evolucionat els últims cinquanta anys la medicina. Però no tant la ciència, perquè totes aquestes dones han estat formades en les mateixes facultats androcèntriques, estudiant amb làmines d'anatomia d'home, posant els punts de dolor dels cossos maltractats per violència de gènere en làmines que són figures masculines... Després de protestar, ja hi ha una figura femenina per poder indicar els punts del maltractament. Tota la ciència ha nascut a l'alçada de l'home i pensant que home i dona eren iguals i que no hi havia cap diferència en l'emmalaltir.

“ ”

De cop i volta es va deixar d'estudiar el cicle menstrual, perquè de vegades la ciència genera en funció de qui paga

Hi ha 28 malalties que provoquen dolor que són molt més presents en les dones que en els homes

Explicar que sí que n'hi ha ha sigut un procés lent però progressiu.

Actualment s'està aplicant aquesta perspectiva de gènere al currículum universitari de les facultats de medicina?

Clarament no. I seria una solució perquè la ciència de la diferència avancés. Exigir, de la mateixa manera que s'exigeix a una persona catedràtica que sàpiga idiomes, que tingui publicat algun treball amb perspectiva de gènere, que hagi analitzat el perquè de les diferències en algunes malalties o per què alguns fàrmacs actuen i evolucionen diferent en el cos de dona que en el d'home. El currículum universitari hauria d'incloure treballs que ho haguessin estudiat perquè voldria dir que la persona catedràtica mira tots els treballs d'una manera diferent, que sap diferenciar entre sexe i gènere. Aspiro al fet que a primer de medicina tinguem una assignatura que es digui "medicina amb perspectiva de gènere". Així, l'alumnat quan anés avançant a la carrera ja es miraria les coses d'una manera diferent. De fet, algunes estudiant de medicina ho han aconseguit i ens conviden des de fa anys al CAPS (Centre d'Anàlisi i Programes Sanitaris) a fer classes sobre aquest tema. S'han adonat que això falta i, per tant, estan tenint una mirada crítica sobre la seva ciència, i una mirada crítica segur que serà més científica: la ciència no és creure-t'ho tot, al revés, és dubtar de tot per trobar un camí.

Què significa exactament la ciència de la diferència?

Que la investigació sobre les malalties, les seves causes, els seus problemes, la biologia molecular... ha de tenir informació sobre què li passa a un sexe i a un altre. Quan es fa així, es troben coses curioses i sorprenents com, per exemple, un últim treball publicat a la revista *Science* d'investigadores catalanes que han esbrinat que hi ha proteïnes que fabriquen les cèl·lules de la dona que no les fabrica l'home. Segur que hi ha biòlegs que haviem estudiat les cèl·lules, però no s'havien dedicat a mirar si hi havia alguna proteïna diferent entre un sexe i un altre. Si les diferències en les malalties, l'evolució de l'anatomia, la fisiologia, etcètera, són rellevants, cal estudiar-les. Si l'evolució d'un fàrmac és diferent entre l'home i la dona, cal estudiar-ho perquè no et donin una pastilla amb una dosi que a tu no et va bé en comparació a l'home i a l'inrevés, potser a l'home li donen una dosi que no és l'adequada per tractar-li una malaltia.

Estem parlant d'un binarisme home-dona, però cal aspirar a incloure també la realitat d'altres cossos i identitats de gènere?

La meva aspiració és que es pugui incloure, que estudiem altres possibilitats, altres problemes o altres diferències que hi ha intragènere. Hi ha també un tema important a tractar referent a la medicalització. De la mateixa manera que hi ha la tendència a medicalitzar la vida de les dones, fins a quin punt és conscient la tendència a medicalitzar tot el procés de la transsexualitat? Però no són ells o elles qui han de ser-ne conscients, és la mateixa medicina. Com és que estem donant tants fàrmacs? Què els pot passar a aquestes persones en el futur? No s'ha estudiat, tot i que no hi ha hagut mai un moviment tan gran de gent prenent tanta pastilla per canviar els seus caràcters exteriors. La medicina, en aquest sentit, ha seguit la pauta de

“ ”

Si l'evolució d'un fàrmac és diferent entre home i dona, cal estudiar-ho perquè no et donin una dosi que no et va bé

El pacient té dret a ser informat, a ser escoltat; són els drets de la sanitat pública i ètica, però han de ser exercits

la indústria i moltes persones han anat prenent fàrmacs i després, si han volgut retrocedir, per exemple, no han pogut. Encara que es tracta d'una medicalització que demana la persona, sobretot, cal assegurar que aquesta llibertat s'exerceix de manera totalment informada.

Hi ha molta desinformació i manca de consciència dels drets que tenim com a pacients. És un problema estructural del sistema sanitari?

Sí, però no tant del sistema. La poca consciència dels propis drets és un tema més social. A la societat occidental i rica on som hi ha la cultura de la pastilla; la cultura de la defensa de drets és més a l'Amèrica Llatina, on les dones demanen drets sexuals i reproductius. A Europa, els drets que tenim com a pacients estan establerts; des de les directives europees fins a la llei de sanitat espanyola defensen els drets dels pacients. El que no sé és si els pacients coneixen aquests drets. El pacient té dret a ser informat, a ser escoltat; tots aquests drets són els drets de la sanitat pública i ètica, però han de ser exercits. Els i les pacients han de fer l'esforç de conèixer aquests drets i defensar-los. Si no sabem tractar un cansament, esperarem que hi hagi més ciència, però mentrestant que no em donin un sedant, que encara estaré més cansada.

Quines polítiques públiques podrien contribuir a trencar amb aquesta mirada androcèntrica de la medicina?

Al Canadà, per exemple, hi ha una llei des de fa deu anys que obliga que els treballs mèdics siguin fets amb perspectiva de gènere i que incloguin les diferències de sexe. Als Estats Units, l'any 1993 es va posar una norma a l'Institut Nacional de Salut i no se subvencionen treballs de recerca que no incloguin dones ni minories ètniques. Els països nòrdics europeus i el Canadà s'han trobat amb

un problema a l'hora de fer guies i protocols per a l'atenció sanitària perquè no hi ha ciència bàsica per poder fer-les. Com falta ciència bàsica, és molt difícil que es pugui aplicar la ciència de la diferència. Una altra política pública que ha sigut revolucionària és el fet que Escòcia aprovés el mes passat la gratuïtat de tota la higiene menstrual. De cop i volta, una política pública posa de manifest que existeix la menstruació i que no és allò fastigós de què ningú pot parlar. Existeix, hi ha milers de persones que la tindran des dels 10 o 12 anys fins als 55 i tindrà un sobrecoïst a les seves vides, amb l'afegit que la menstruació suposa la garantia que l'espècie humana pugui continuar sobrevivint. Això és un homenatge a una realitat i és una política pública. No és aliè que la presidenta d'un país sigui una dona.

La menstruació i la sexualitat femenina són dos dels grans tabús que van destapant-se. Comencen a tractar-se amb una visió més conscient des de l'atenció ginecològica?

Aquí no tant. Un tema com la menstruació, que afectarà durant anys la vida de moltes persones, ha

de començar a tractar-se des de l'atenció primària, atenent bé tot el cicle. La ginecologia no pot atendre totes les alteracions del cicle, no té capacitat perquè té altres coses a fer més urgents: ha d'operar, ha de treure quists, ha de treure tumors... La ginecologia ha rebut queixes per part de moltes dones, ja que és on s'han sentit més maltractades i on han patit violència obstètrica [mala praxi abusiva per part dels professionals sanitaris]. També hi ha moltes ginecòlogues que ja són conscients, però és curiós que en tot l'Estat espanyol, havent-hi més del 50% d'especialistes en ginecologia que són dones, no hi hagi cap catedràtica d'aquesta especialitat, ni tampoc de la pediàtrica. Encara és molt masculí el món de dalt de tot, des d'on es prenen decisions que afecten les dones.

Al final del teu llibre, et refereixes a l'etapa que comença a partir dels cinquanta anys com a oportunitat de renaixement.

Imitant Maria Zambrano -una filòsofa que va tenir una malaltia greu i se'n va sortir, va sentir l'oportunitat de renéixer personalment i tornar a agafar les rendes del seu cos-, el que recomano és que les

dones es facin protagonistes de la seva salut i no ho esperin tot de la medicina i que busquin tots els espais que les puguin fer més saludables. Que gaudeixin de l'espai de buscar el plaer, de buscar la bona sexualitat i sensualitat. Hi ha temps a totes les edats. Pot semblar que ho dic només a la gent gran, però també ho dic a dones de 30 i 40 anys que pel que sigui han passat una etapa difícil i se les ha pogut diagnosticar. Hi ha dues possibilitats: o et converteixes en víctima, que és el que la societat a vegades demana de les dones, o recuperes el teu propi desig de viure i les ganes de passar-t'ho bé. L'esperança de vida mitjana són 84 anys, amb 50 com a mínim en queden 34 i, a més, moltes dones estan arribant als 100 anys. Hem d'arribar-hi amb el cos sa, havent fet exercici; hem de moure'ns, estimar i passar-nos-ho bé. Encara que sigui lent, que sigui trist, que sigui amb onades que van endavant i endarrere, cada cop tenim més ciència. Hi ha molta gent que està investigant, el llibre té 900 cites bibliogràfiques de persones que estudien ciència de les diferències. Algú les havia de recopilar i m'ha tocat a mi, aquesta vegada. ●

a doble espai

La fotografia com a eina feminista en temps d'Instagram

Encara que sigui sota el paraigua de la societat de l'espectacle, podem construir-nos una identitat digital que provi de trencar amb les exigències de les xarxes socials que la fan possible

Judit Vela | @juditvela8

Periodista i fotògrafa especialitzada en gènere

Poder desobeir, tant des de l'activisme com des del món de l'art, ha estat un privilegi que històricament només han tingut els homes blancs cisheterosexuals sense diversitat funcional. És per això que aquests han protagonitzat sempre les lluites pels drets humans i socials, i és per això també que a les dones només se'ns ha permès entrar als museus en qualitat d'objectes representats. Encara que, en realitat, portem fent art des del principi dels temps; un art a través del qual hem denunciat les nostres opressions i hem lluitat contra el sistema patriarcal. En definitiva, fent el que avui en dia algunes anomenen *artivisme feminista*.

Subvertint la mirada masculina

No obstant això, va caldre que el feminisme comencés a considerar important l'art visual per iniciar un procés de subversió de la mirada masculina. Aquelles dones que van passar a formar part de l'avantguarda artística dels setanta a occident es van adonar que el món l'havien estat representant els homes a través de la literatura, la pintura i, més tard, la fotografia. I no per falta de dones i identitats dissidents en aquests camps, sinó perquè els seus treballs havien romàs ocults. La Història havia estat manipulada durant massa temps, però a partir d'aquell moment ja no hi va haver marxa enrere.

Una de les pràctiques artístiques més recents és la fotografia, que no és en absolut innocent ni objectiva. Fent la més senzilla de les fotografies ja estem triant el que fotografiem i el que no. Aquells que han tingut el poder de la creació, conscients d'això, han deixat fora de l'enquadrament tot el que consideraven monstruós: les nostres belleses no normatives, les nostres malalties, el nostre patiment, la nostra vellesa, els veritables treballs de cures i la nostra sexualitat. Per aquesta raó, tant la fotografia feta per dones com la fotografia feminista són essencials per deixar de sostenir un imaginari col·lectiu cisheteropatriarcal i racista. Però, sens dubte, és també necessari reinterpretar la història de l'art i deixar de restar importància a totes les dones artistes que han existit.

L'autoretrat feminista al llarg de la història

El cos, especialment el rostre, ha estat un dels elements més representats en la història de l'art, ja que també des d'aquí comencem a construir la nostra identitat sexual i de gènere. En aquest sentit, l'home occidental només ha contemplat i representat dos models de dona al llarg de la història: la verge i la puta. Aquest pensament ja es reflectia en la pintura i ha seguit perpetuant-se a

través de la fotografia. Tot i així, com hem assenyalat abans, hi ha dones fotògrafes des que es va començar a utilitzar aquesta tècnica. Si parlem específicament de retratistes, podem afirmar que van existir molt abans dels anys setanta i que ja empraven la fotografia com a arma política, com és el cas de Claude Cahun. Lamentablement, la major part de la bibliografia sobre aquest tema només fa referència a dones blanques de classe mitjana i alta. Més enllà d'aquestes n'hi va haver algunes, com Karimeh Abbud, de Palestina, o Lola Álvarez Bravo, de Mèxic, que segueixen sent desconegudes per a la majoria, amb la qual cosa podem deduir fàcilment que les representacions visuals de les dones i del món no només són sexistes i androcèntriques, sinó també colonialistes i racistes.

Aquelles dones privilegiades que van poder entrar al món de la fotografia aviat van començar a representar el seu propi cos per trencar amb els estereotips de gènere de l'època. Aquestes artistes van desafiar el paper de musa esdevenint subjectes de les seves pròpies representacions, utilitzant l'autoretrat per reconquerir els seus cossos i com a mitjà de denúncia políticocultural. Van ser pioneres en construir i revelar les seves identitats conscientment, tot i que encara quedava un llarg camí per recórrer. Entre les fotògrafes que són alhora subjecte i objecte a la seva obra trobem Francesca Woodman, Helena Almeida, Birgit Jürgenssen, Cindy Sherman, Esther Ferrer, Jo Spence, Hannah Wilke, Ana Mendieta i un llarg etcètera.

La 'selfie' també és política

Semblava que les coses canviarien a occident amb el fet que la fotografia es fes accessible per a més persones, però no ha estat així. D'una banda, els homes -i el masclisme encarnat en altres identitats- segueixen en les posicions de poder en tots els àmbits. D'altra banda, en termes foucaultians, seguim vigilant-nos i castigant-nos a nosaltres mateixes i a totes aquelles que se surten de la norma. Els estereotips que es transmeten i els mitjans pels

quals es transmeten poden haver canviat, però el cisheteropatriarcat segueix demostrant que té la capacitat d'adaptar-se en el temps i que funciona molt bé en una societat capitalista amb una cultura visual com la nostra.

Així, queda clar que tant la fotografia feminista en general com l'autoretrat en particular segueixen sent molt necessaris. Tanmateix, ja no podem parlar d'autoretrat com hem fet sempre, ja que juntament amb la digitalització de la vida ha arribat una nova forma d'entendre'l i d'utilitzar-lo: la *selfie*. Potser no hi estem parant gaire atenció, així com no ho vam fer amb la fotografia en els seus inicis, però la *selfie* és una nova forma de veure'ns a nosaltres mateixes. Les xarxes s'han convertit en àlbums familiars, de vegades fins i tot en museus virtuals on visitar exposicions fotogràfiques. A través d'aquestes imatges podem donar i rebre molta informació sobre les característiques de les nostres identitats contemporànies. Malgrat això, cal preguntar-se: podem realment lluitar con-

/ EUGÈNIA TRALLERO
@eugeniatralleroilu

No hi estem parant gaire atenció, però la 'selfie' és una nova forma de veure'ns a nosaltres mateixes

tra els estereotips de gènere i les representacions sexistes utilitzant una de les eines que té el sistema per exercir control i poder sobre nosaltres?

Per respondre a aquesta pregunta necessitem encara molta investigació sobre el tema. Però és cert que, encara que sigui sota les demandes de la societat de l'espectacle, podem construir-nos una identitat digital que intenti trencar amb les exigències de les xarxes socials que la fan possible. Evidentment, la transgressió no és fàcil, però ja hi ha artistes de tot el món i dones que no són

fotògrafes professionals fent aquesta feina. Com Zakia Belkhiri, que va fer-se *selfies* amb un grup de persones d'extrema dreta disposades a boicotejar l'Exposició Musulmana celebrada a Bèlgica el 2016, o Noa Jansma, que va decidir compartir *selfies* amb tots els homes que l'assetjaven pel carrer.

Amb tot, és fàcil adonar-se de la importància de fer retrospectives de dones fotògrafes i creadores. Aquest tipus d'exposicions són essencials per seguir recuperant totes aquelles artistes que

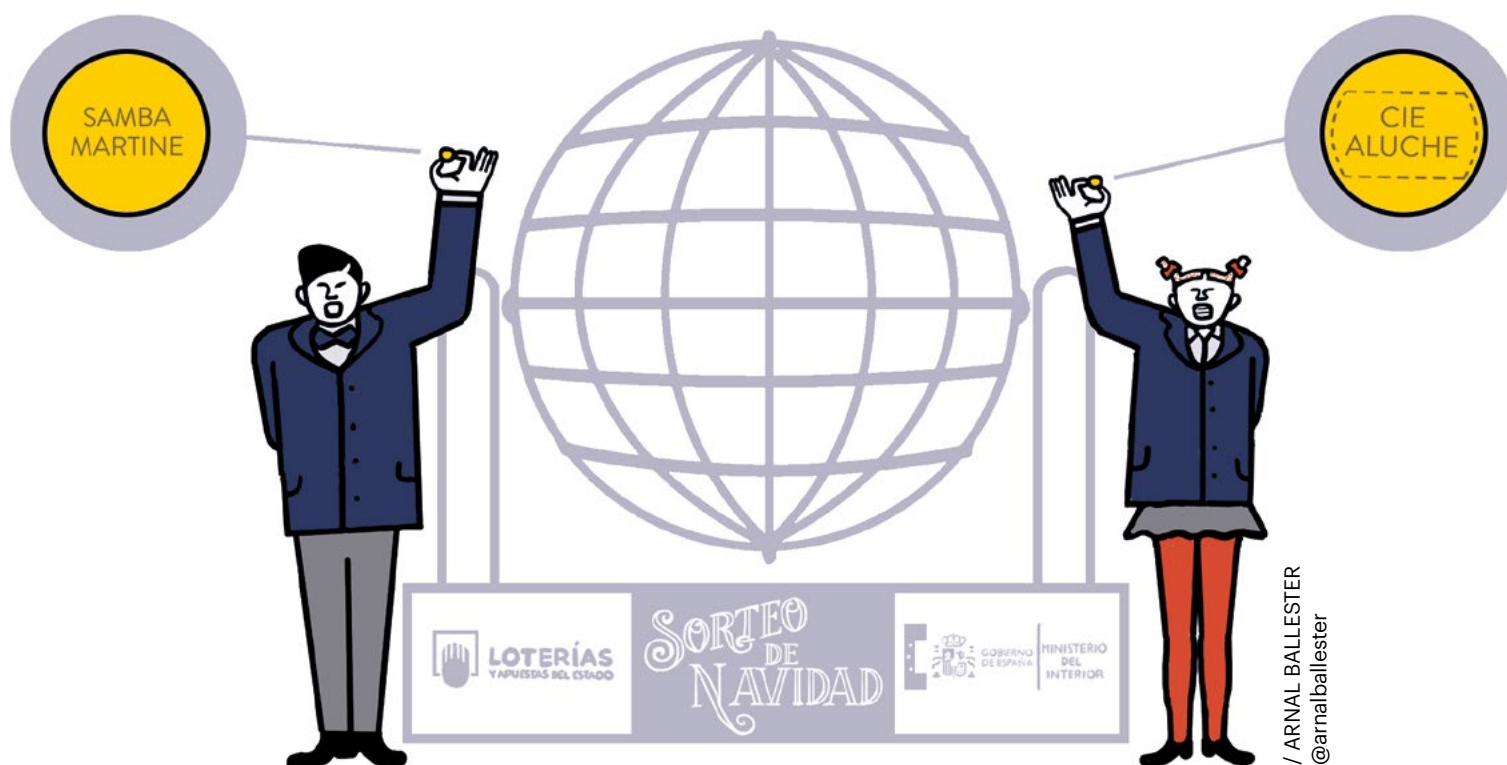
han estat invisibilitzades i oblidades al llarg de la història. De la mateixa manera, no podem deixar de parlar sense embuts de les violències que xarxes socials com Instagram exerceixen sobre els nostres cossos a través de la censura de tot el que no és normatiu i hegemònic: els cossos vells, grossos, amb diversitat funcional, sense depilar, racialitzats, no binaris i nus no dirigits al consum masculí. Aquest és el nostre present, però demà també serà història. Una història que no podrà oblidar tot el que vam lluitar... fins i tot fent-nos *selfies*! ●

pàgina oberta

No hi ha dignitat si seguim oblidant els refugiats!

Joan Tamayo Sala | @joan_tamayo

Advocat i membre de l'Institut de Drets Humans de Catalunya

Cada cop que veig les notícies i les imatges que arriben del campament de refugiats de la pobresa a Arguineguín (les Canàries) o dels refugiats de la guerra a les illes gregues de Samos, Lesbos... no puc evitar el plor de fàstic i de secreta ràbia que sento davant d'aquesta decadent i decrepita "Europa dels drets i els valors humans".

Mentre aquí estem preocupats per si aquesta pandèmia estranya ens deixarà reunir-nos o abraçar-nos, hi ha molta gent (molts nens i nenes) que resten en el més gran dels oblits. Gent, persones humanes que s'han vist obligades a iniciar un camí, sense retorn, fugint de la boca del llop. Un llop ensinistrat pels mateixos governs, que ara no els deixen entrar dins les seves fronteres per poder viure amb dignitat. Fugen d'una terra obscura, amb uns cels apedaçats i plens de núvols que són brases i on la lluna és ben negra. Arriben esperant gestos i actituds que els facin recuperar l'esperança en alguna cosa i en alguna persona. Però de seguida s'adonen que segueixen sent els mateixos ocells de presa que eren al seu país d'origen.

Aquí a la Vella Europa els esperen les mateixes aus rapinyaires i falcons, això sí, disfressades amb banderes

de falses democràcies i hipòcrites discursos, buits de qualsevol disseny de justícia. Si aquestes persones ja venen amb les possibilitats de llibertat mutilades, el que no es pot fer és allargar, encara més, aquest patiment i continuar bastint el seu camí amb més murs, amb més reixes o amb més barrots, ja siguin físics o invisibles, com els de la indiferència i l'oblit.

Tots els éssers humans naixem lliures, amb els mateixos drets i amb la mateixa dignitat. Com que tenim raó i consciència, ens hem de tractar sempre amb respecte, diu l'article 1 de la Declaració Universal dels Drets Humans, aprovada i signada el 10 de desembre de 1948 per l'Assemblea General de les Nacions Unides, reunida al palau de Chaillot de París amb la presència de cinquanta estats. Es tractava d'un compromís mutu de tots els governs per tal que no es tornessin a repetir, mai més, els fets terribles de la Segona Guerra Mundial. La mateixa declaració, en el seu article 14, ens diu que "si ens persegueixen, tenim dret a anar a un altre país i demanar que ens protegeixin. Però perdem aquest dret si no respectem els articles d'aquesta declaració". A l'article 15 diu: "Tenim dret a pertànyer a un país. I, si desitgem per-

tànyer a un altre país, ningú no pot, arbitràriament, impedir-nos-ho". Tot es resumeix en el tan repudiat dret a l'asil. Qui som nosaltres, habitants d'un suposat primer món, per jutjar i decidir que aquesta gent que, de forma involuntària, ha patit la desintegració de la seva realitat i se li ha aturat el rellotge del temps, passi a ser, de la nit al dia, ciutadana de segona o de tercera?

L'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans ens recorda la dignitat humana com a base de tot, quan ens diu que "tant nosaltres com la nostra família tenim dret a un nivell de vida que ens assegurï l'alimentació, el vestit, l'habitatge i l'assistència en cas de malaltia". A més, ens diu que "tenim dret a ser ajudats si no podem treballar, ja sigui perquè no hi ha feina, perquè estem malalts, perquè som massa grans o per qualsevol altra raó independent de la nostra voluntat".

Per això, en aquest escrit, fet amb una tinta que és com cendra de lluita, vull fer una crida desesperada perquè fem cas, si encara no l'hem perduda, a la nostra consciència més rebel i diguem prou a més platges esbudellades amb cossos de desconeguts naufragats, diguem prou a aquest gran silenci tacat de sang, diguem prou a tant dolor emmudit, diguem prou a

“

El que no es pot fer és bastir el seu camí amb més murs i més reixes, ja siguin físiques o invisibles, com les de la indiferència i l'oblit

tanta ceguera imposada per governants de la postveritat.

Si no volem que ens empresonin el pensament fins que es podreixi el sentiment de llibertat, diguem no a la por, diguem no a la indignitat i diguem no al poder. Deixem de ser servents de la no justícia. Actuem! ●

Alumnat de l'INS Vilamajor (Vallès Oriental) aprenent a fer ràdio al mateix temps que difonen accions per la justícia global / COMSOC @comsoc_cat

L'escola, en antena

A les aules de ràdio es treballen competències bàsiques d'expressió i lectoescriptura a través de la participació infantil, l'autonomia, la integració, la implicació comunitària i la normalització lingüística

Guillem Martí | @guimmart

Micròfons, taula de mescles, antenes, *streaming*... i a capbussar-se per les ones sonores i les xarxes. Una de les experiències més veteranes d'emissió radiofònica des de les aules és Ràdio Ràpia, de l'escola Sant Domènec de la Ràpita (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès). Des de l'any 1990 no ha deixat de fer programes, amb l'excepció d'aquest curs, en què la pandèmia de la COVID-19 i les restriccions sanitàries han impedit l'ús normal de l'aula de ràdio.

Cada migdia, just en acabar les classes i començar el pati, els altaveus dels

passadissos emeten mitja hora de programa realitzat per tres alumnes diferents del centre. Hi participen tots els cursos, des de P3 fins a 6è, i fan ràdio cada dia. L'escola també compta amb una antena de ràdio de freqüència modulada (FM) amb abast a tota la localitat, des d'on es pot escoltar el programa en directe. L'alumnat de 5è i 6è de primària és l'encarregat de fer anar la taula de mescles i d'enregistrar el programa, que després es penja a un blog perquè les famílies el puguin escoltar en diferit.

Gemma Mata, professora de l'escola, explica que "amb els més petits preparem una mica de conversa sobre què hem fet a l'escola, si vam

fer una excursió, o expliquem algun conte o cançó. A mesura que van passant els cursos, cada cop tenen més autonomia". Els programes són diversos, des de reportatges fins a entrevistes, es comparteixen receptes de cuina, es recorden els aniversaris, es llegeix l'agenda municipal, es comenta el temps en anglès, i, fins i tot, l'alumnat de cicle superior ha dramatitzat una radionovel·la.

"Veure que tothom fa silenci quan es comença a gravar sense la necessitat que cap professor ho exigeixi és màgia", destaca Victòria Alemany, mestra i participant del projecte "La ràdio a l'escola", que agrupa quinze centres de primària i secundària »

» de l'illa d'Eivissa. “Fa vint anys que treballo amb la ràdio, sobretot motivada per alumnat que veia que es desenganxava del sistema educatiu, que no trobava sentit al que feia, però que amb la ràdio es creixia i recuperava la motivació per aprendre coses perquè després ho aniria a locutar”, relata valorant la capacitat de la ràdio per incentivar la participació infantil i generar aprenentatges significatius.

“La ràdio es pot viure d’una manera completament holística, global, vinculada amb la vida; pots parlar d’història, de música, de ciències... Allà és quan connecten amb alguna cosa i diuen: doncs amb això sí”. Alemany també recorda experiències on la ràdio ha funcionat com a mitjà integrador per donar visibilitat a alumnat amb risc d’exclusió, com pot ser el que s’engloba dins l’àmbit de les necessitats específiques de suport educatiu. “Com a equip de ràdio, als alumnes de l’aula UEECO (unitat específica educativa de centre ordinari) se’ls miraven amb uns altres ulls, i la resta d’alumnes s’hi involucraven explicant-los les coses que volien que sortissin a la ràdio”, detalla.

Transcendir les parets de l’aula

Un dels pioners a Europa de l’anomenat *materialisme escolar* fou el pedagog francès Célestin Freinet, que, a través de les tècniques Freinet, l’any 1928 va proposar la introducció de la impremta a l’escola i el diari o revista escolar com a eines educatives de lectoescriptura per mètode natural i de foment de valors i tècniques d’autogestió, cooperació i solidaritat entre l’alumnat. Freinet defensava que perquè els aprenentatges a l’aula fossin significatius, havien de sorgir dels mateixos infants i joves, i que els seus pensaments, les seves idees i les seves discussions havien de traspasar les parets de l’aula i establir connexions amb la resta de la comunitat educativa (les famílies, l’entorn municipal, etc.) i amb les altres escoles.

Ràdio Escola a Ràdio Salt (Gironès) és un programa diari de trenta minuts que s’emet en antena i en el qual participen diversos centres escolars del municipi. El projecte sorgí la primavera passada durant el confinament, per compensar les dificultats de connectivitat que tenien algunes famílies a l’hora de seguir l’educació telemàtica. “Salt és una zona d’especial atenció educativa per l’entorn de precarietat socioeconòmica i l’elevat percentatge de població d’origen migrant”, explica Josep

‘Ràdio Escola’ és un programa diari de trenta minuts que s’emet en antena i en el qual participen diversos centres escolars de Salt

Tort, tècnic de l’equip de llengua, interculturalitat i cohesió social (LIC) del Departament d’Educació de la Generalitat de Catalunya. Tort

i el seu equip van escollir la ràdio com a mitjà per “mantenir el contacte i assolir l’acompanyament emocional de l’alumnat i les seves famílies, i que, per altra banda, permetés continuar amb el seu creixement personal i acadèmic”. Ràpidament, Ràdio Salt va obrir les por-

tes a la iniciativa, es va integrar dins l’equip promotor i va facilitar el suport tècnic i logístic. El programa s’elaborava a través de produccions aportades des dels diferents centres, “en un esforç col·lectiu de tota la comunitat educativa”.

A la primera temporada va comptar amb tres seccions que empraven metodologia d’aprenentatge servei (ApS), on el coneixement que ex-

treu l’alumne és a través d’aportar una acció transformativa al seu entorn. Aquestes eren “Càpsules musicals”, píndoles formatives d’història de la música amb un al·licient intercultural; “Cartes des del confinament”, d’intercanvi epistolar entre alumnat i persones grans de la població que es trobaven soles durant el confinament, i “Economia per a tothom”, sobre divulgació de notícies econòmiques. Tort valora molt positivament el programa, que actualment està emetent una segona temporada. “Va anar molt més en-

Ràdios Escolars en Xarxa és un projecte de coordinació de les experiències radiofòniques escolars dels Països Catalans

lla de l’objectiu inicial de posar en contacte el mestre amb l’alumne”, destaca. “A través de formar part d’una comunitat d’oients, que a la vegada són companys i companyes de la teva classe, o escola, o de l’institut del costat, vam veure que havíem creat un sentiment de poble, de pertinença saltenca, a través de la ràdio”, conclou Tort amb satisfacció.

Creació de Ràdios Escolars en Xarxa

Ràdios Escolars en Xarxa (REX) es va donar a conèixer públicament l’11 de novembre de 2020, aprofitant la celebració -virtual- en paral·lel del Mercat de l’Audiovisual de Catalunya (MAC) i de la Fira de l’Economia Solidària de Catalunya (FESC). De

Taller sobre la ràdio en el marc del projecte 'Ràdio Escola', de Ràdio Salt (Gironès)

d'impulsar la recuperació i la difusió del patrimoni cultural comú de gallecs i portuguesos.

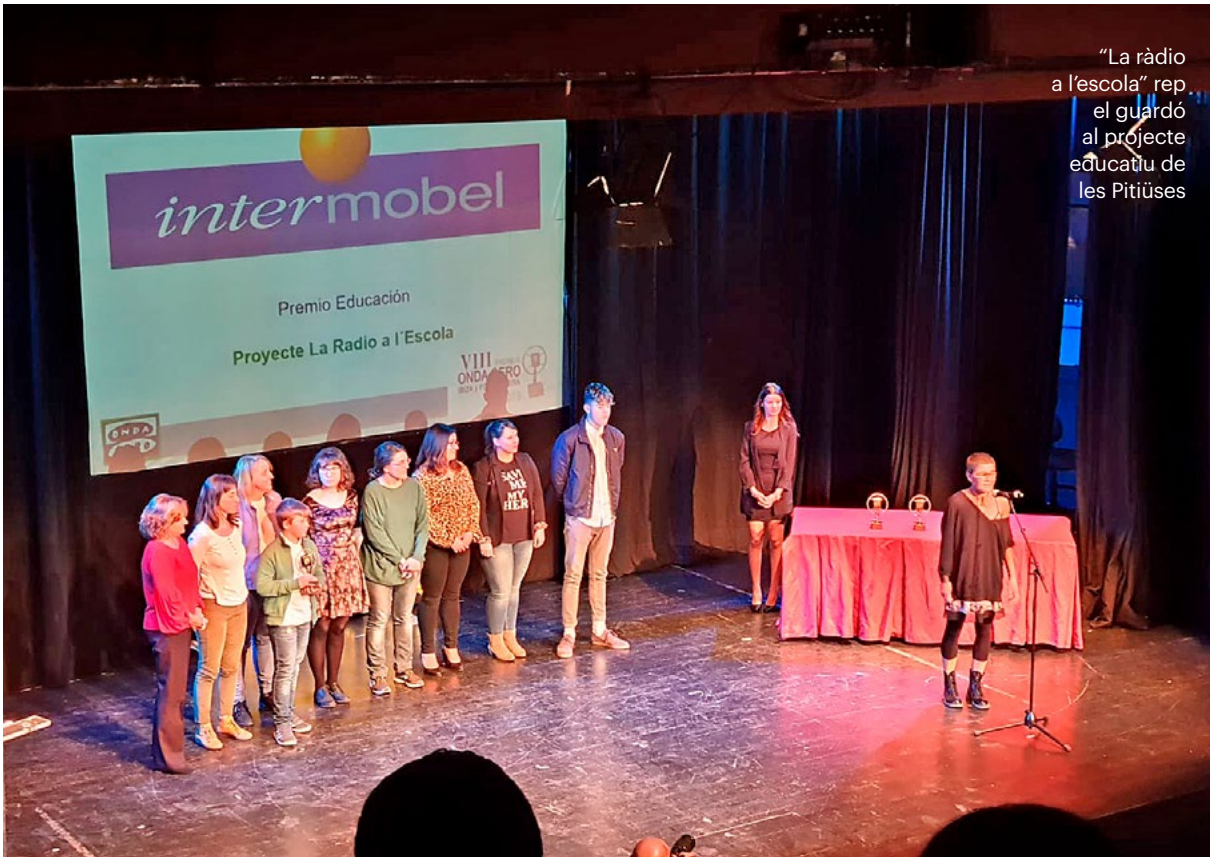
Durant el curs 2018-2019 van passar per *La comunicadora*, un programa de formació que ofereix l'Ajuntament de Barcelona a través de Barcelona Activa, LabCoop i femProcomuns adreçat a donar impuls a projectes d'economia col·laborativa, per on també han passat projectes com Som Mobilitat. El 28 de novembre de 2020 van fer la primera trobada de ràdios escolars i van crear tres comissions de treball. La intenció és poder arribar a fer trobades amb participació infantil, tot i que s'haurà d'esperar que finalitzin les restriccions sanitàries. De moment, la següent trobada de REX es farà el 24 de febrer i portarà per nom "Ràdio, escola i comunitat".

La REX compta amb noranta centres adscrits, set ràdios locals i comunitàries, i una dotzena d'entitats educomunicatives, com la Federació

de Mitjans de Comunicació Locals de Catalunya, la Xarxa de Ràdios Comunitàries de Barcelona, El Diari de l'Educació, l'Associació de Mestres Rosa Sensat, la cooperativa Colectic o la Xarxa d'Economia Solidària. "La ràdio a l'escola" d'Eivissa i *Ràdio Escola* de Salt també en formen part. Escola Valenciana - Federació d'Associacions per la Llengua, l'entitat cívica per la normalització lingüística del valencià, també s'ha afegit a la REX i ha reprès el projecte de coordinació de ràdios escolars del País Valencià que funcionà entre 2014 i 2018. "La xarxa permet apropar aquells centres que no tenen ràdio escolar però sí que en voldrien tenir i facilitar-los gent, formació i recursos per a treballar la ràdio en el centre escolar", explica Joan Orts, actual coordinador de la iniciativa d'Escola Valenciana, "i veure les experiències d'altres llocs que també parlen igual que nosaltres és molt important". ●

la mà de la cooperativa d'educació i comunicació social Comsoc, REX és un projecte de coordinació de les diferents experiències radiofòniques escolars dels Països Catalans basada en el procomú, amb una estructura horitzontal assembleària i seguint els valors de l'economia social i solidària.

"Volíem deixar de treballar amb la lògica de projecte de municipi i començar a treballar amb una lògica d'organització territorial", explica Damià Caro, membre impulsor de REX i educomunicador de Comsoc. Han estat fent treball de camp des de 2018, estudiant diferents exemples de xarxes de ràdios escolars d'arreu d'Europa i de l'Amèrica Llatina. Un dels seus referents és Radios Escolares de Córdoba, a l'Argentina, que ja compta amb cinc anys d'experiència, o Ponte... nas Ondas!, que treballa des de 1995 a cavall de Galícia i el nord de Portugal amb l'objectiu

"La ràdio a l'escola" rep el guardó al projecte educatiu de les Pitiüses

La cultura de la violació, en el punt de mira a Egipte

Des de fa mesos s'ha activat un fort moviment de denúncia de l'assetjament i els abusos sexuals, amb gran presència a les xarxes socials i amb litigis judicials que busquen batre la impunitat dels agressors

Marc Español | @mespanolescofet
El Caire

A principis de l'estiu passat, un terratrèmol reduït però contundent va tornar a sacsejar l'arrelada cultura de la violació a Egipte. El detonant van ser les acusacions d'assetjament i d'abús sexual d'un centenar de dones contra un jove de 21 anys, que van deixar de nou al descobert l'abast del problema i la impunitat que l'envolta.

L'allau de relats, que va rebre una inusual atenció per part de la població i les institucions, va acabar generant un moviment informal de denúncia que, més de mig any després, s'ha pogut apuntar una primera victòria als tribunals carregada de simbolisme. El 29 de desembre, una cort va condemnar el jove, Ahmed Basem Zaki, a tres anys de presó. "[Vaig sentir] una alegria absoluta. Es tractava de la justícia que durant tant de temps ens ha estat negada a moltes de nosaltres, dones que mai l'han aconseguit dels nois que les van assetjar sexualment. Em va semblar una qüestió personal, com si fos part d'allò", manifesta Soraya Baghat, una reputada activista feminista i dels drets dels infants.

Denúncies per xarxes socials

L'ofensiva contra Zaki va començar el passat 1 de juny amb uns objectius i mitjans molt clars. Aquell dia va sorgir del no-res a Instagram una pàgina anomenada Assault Police amb el propòsit declarat de recopilar testimonis i evidències contra el jove. En pocs dies, el perfil va acaparar una forta atenció i va aconseguir aixecar més de noranta casos i cinc denúncies oficials. La fiscalia va ordenar la detenció de l'acusat poc després.

Més enllà del desorbitant nombre de denúncies i de la seva edat, el cas de Zaki va generar una gran polèmica perquè el jove prové d'una influent i adinerada família del Caire i va estudiar en alguns dels centres educatius més prestigiosos i exclusius d'Egipte. El seu entorn -en particular el seu pare i la reputada Universitat Americana del Caire- ha estat també assenyalat per encobrir el jove, que mostrava el convenciment que quedaria impune dels seus actes.

En paral·lel al cas que li ha valgut una condemna de tres anys de presó, Zaki està sent jutjat per un altre cas de violació i per un d'intent de violació

a tres dones. "No crec que la condemna de tres anys fos tan dura. Encara hi ha altres causes contra ell" i "haurà de tornar al tribunal criminal per ser investigat amb relació als seus pitjors crims", expressa Sabah Khodir, escriptora, activista i una de les principals veus del moviment.

Assetjament generalitzat

El cas de Zaki, però, queda lluny de ser aïllat. L'any 2013, l'ONU Dones -entitat de les Nacions Unides per la igualtat de gènere i l'apoderament de la dona- va publicar un estudi que denunciava que una aclaparadora majoria de les egípcies (99,3%) han estat assetjades en algun moment de les seves vides. Un any després, el moviment feminista d'Egipte va aconseguir que es criminalitzés l'assetjament sexual, tot i que la mesura va ser criticada per la seva imprecisió, l'abast reduït i les condicions que s'exigeixen per demostrar els fets. Prova del seu limitat impacte és que l'any 2017 el Caire apareixia encara com la gran ciutat més perillosa del món per a les dones en una enquesta de la fundació Thomson Reuters. Com deixen entreveure les dades, es tracta d'un problema profund. Segons la investigació d'ONU Dones, un 93% de les egípcies que van declarar haver patit assetjament mai no

El detonant van ser les acusacions d'assetjament i d'abús sexual d'un centenar de dones contra un jove de 21 anys

El cas de Zaki, més enllà del nombre de denúncies, va generar polèmica perquè prové d'una influent i adinerada família

Dones egípcies canten consignes mentre s'apleguen per protestar contra l'assetjament sexual / ASMAA WAGUIH @asmaawaguih

va denunciar els fets, la majoria per por que afectés la seva reputació.

Des del juny, en canvi, les denúncies públiques s'han succeït una darrere l'altra. Algunes de les que més atenció han acaparat, i que s'han difós a través de plataformes com Assault Police o Daftar Hekayat, han relatat casos que impliquen el director d'una reputada organització de drets humans, un conegut periodista d'investigació, membres de l'escola nacional de cinema, un famós activista de drets humans o un director de cinema. Tot i que aquest tipus d'acusacions està sent la principal característica del moviment, aquest ha rebutjat des del començament l'etiqueta de Me Too, a la qual molts mitjans l'han enclaustrat. "Personalment, mai he vist un moviment com aquest. I sé que és molt sexy anomenar-lo el Me Too egipci, però no l'és. És més que això", es tracta d'una qüestió que "va de justícia", considera Baghat.

Per ara, l'empenta ha estat liderada per activistes i sectors més aviat pertanyents a les elits del país, i el canal principal ha estat les xarxes socials, un dels darrers espais on encara existeix una limitada capacitat d'expressar-se a Egipte però que té un abast intern limitat. "Ja veig que no es tracta d'un moviment a peu de carrer, però les oportunitats de fer-ho enmig de la pandèmia han estat limitades", assenyala Baghat, que també nota que "encara és [relativament] poca cosa, ja que és possible que tinguis 200.000 seguidors a Instagram, però som un país de més de 100 milions". L'activista reconeix que tot va començar des d'un entorn d'elit, però "aquest ha estat també el cas" de molts altres moviments i "necessita temps per anar baixant" i arribar a altres sectors.

En aquesta línia, Khodir considera que la barreira ja s'ha trencat. "No crec que es tracti d'un moviment elitista. Hem aconseguit discutir i tractar casos que no tenen res a veure amb la classe alta, hem ajudat moltes dones de classe més baixa a fer un pas contra els agressors i hem estat capaces de

discutir la violència domèstica. Aquest terreny comú ens ha unit", expressa l'activista, que creu que "s'ha aconseguit molt en aquest mig any".

Reacció institucional ambivalent

La reacció de les institucions ha estat ambivalent i esbiaixada, seguint una lògica que algunes activistes consideren que divideix les supervivents dels assetjaments i abusos en bones i dolentes, des d'una posició profundament paternalista.

En un primer moment, les denúncies contra Zaki van acaparar una atenció inusual de les autoritats, que es van mostrar receptives amb les supervivents. El govern i el parlament van moure fitxa ràpidament i van esmenar el codi de procediment penal per reforçar la confidencialitat d'aquelles que denunciïn casos d'assetjament, una mesura anunciada amb pompa malgrat haver demostrat un abast molt limitat. Les principals autoritats re-

ligioses i els mitjans de comunicació també van adoptar una postura similar.

La resposta institucional, però, no es va donar en tots els casos, ans al contrari. Des de l'abril del 2020 i fins a finals d'any, una desena de joves *influencers*, sobretot procedents d'entorns més humils, van ser detingudes per difondre a les xarxes continguts que la fiscalia considera contraris a la "moral pública". Una d'elles ha estat condemnada a tres anys de presó i una altra -una menor de 17 anys- va ser arrestada després de revelar que havia estat violada. Els càrrecs que se solen presentar contra elles inclouen incitar a la immoralitat i violar els valors familiars egipcis, acusacions vagues molt criticades pel moviment feminista i per defensores dels drets humans.

Les autoritats també van arrestar el passat agost set testimonis que havien fet el pas de denunciar un cas de violació col·lectiva perpetrat el 2014 al famós hotel Fairmont del Caire per un grup de joves de famílies molt poderoses i influents. En el seu cas es van presentar també càrrecs de caràcter moral, com incitar al llibertinatge i danyar la imatge del país, que solen usar-se per perseguir qui no s'ajusta a les estrictes normes socials. Quatre de les arrestades van ser posades en llibertat poc després, però la fiscalia no va anunciar la sortida de presó de les altres dues fins al passat 6 de gener.

"La justícia no pot ser parcial", sinó que "com a concepte que ha estat negat durant molt de temps, ha de ser completa. I això significa que no puc celebrar del tot" la condemna a Ahmed Basem Zaki "quan sé que hi ha dones que continuen a la presó" per qüestions com penjar vídeos a TikTok, evoca Baghat. De cara al futur, l'activista considera que el moviment hauria d'anar més enllà de la retòrica. "A partir d'ara hem de seguir fent responsable a tot-hom, no només aquells qui cometin crims sexuals, sinó també a tot el sistema legal i governamental. I això inclou desfer-se del tema dels valors familiars. Implica un canvi cultural real", conclou. ●

Diverses activistes denuncien que la reacció institucional vol dividir les supervivents dels abusos sexuals en bones i dolentes

Una noia que va revelar haver estat violada va ser detinguda i imputada per difondre continguts contraris a la "moral pública"

Dones que recuperen autonomia davant la pandèmia

Diverses xarxes i organitzacions dels països de l'Amèrica Central s'estan reforçant per fer front a la manca de recursos mitjançant l'intercanvi de llavors o les olles comunitàries

Tomy Morales | @AndromedaMoral2
Barcelona

Berta Camprubí | @bertacamprubi
Colòmbia

A països de l'Amèrica Central amb alts índexs de desigualtat com Hondures, Guatemala o El Salvador, dones que habitualment es dediquen a les tasques de la llar no remunerades o treballen en l'economia informal se les han hagut d'enginyar per afrontar la situació de precarietat social i econòmica que ha portat la COVID-19. Més de tres mesos de confinament i gairebé un any de restriccions han aprofundit en la majoria de casos la desigualtat i la falta de llibertats als països de la regió, mancances que afecten de manera especial les dones.

Treballadores de la llar, treballadores a domicili, venedores ambulants, artesanes, recicladores... La polifacètica capacitat de les dones per reinventar-se i viure al dia esdevé una de les principals formes de sustentació de la vida de moltes famílies. A tots els països d'Amèrica Central les dones tenen un major percentatge de presència en l'economia informal que els homes. Segons l'estudi "Sobrevivint com podem: dones al sector informal de l'Amèrica Central", realitzat l'any 2013 per la Xarxa de Dones de l'Amèrica Central, a El Salvador i Guatemala un 55% de la força laboral s'ocupa en el sector informal, i d'aquest percentatge un 62,2% representa les dones en el cas d'El Salvador i un 51% en el d'Hondures. Pel que fa a Nicaragua, un 43,4% de la població activa treballa en la informalitat, i d'aquesta un 54,4% són dones. En els últims anys, caracteritzats per una crisi econòmica regional, la tendència ha estat d'aprofundiment d'aquestes dinàmiques.

Davant d'una pandèmia que ha obstaculitzat gairebé totalment aquestes vies d'autogestió, moltes dones han tingut la necessitat de ser creatives, i la inspiració de supervivència les ha portat a construir alternatives i resistències que obren finestres davant de condicions de pobresa, exclusió i repressió instaurades pels governs de la regió -on la corrupció és a l'ordre del dia. L'impacte del mercat neoliberal en la vida quotidiana, la situació de

lluïta i supervivència diària que aquest provoca als barris i als pobles, les privatitzacions, el saqueig de béns comuns i l'efecte d'aquest extractivisme als cossos-territoris de les dones les ha dut a formar-se i construir noves possibilitats.

Llavors d'autonomia

A Hondures, un dels moviments que promou iniciatives econòmiques dins d'aquesta esfera és el de les Mesoamericanes en Resistència per una Vida Digna. Una de les seves membres, Bety Vásquez, defensora del territori del departament de Santa Bárbara, comparteix l'experiència de la revitalització d'una tradició popular d'aquesta regió al nord-oest d'Hondures en el marc del confinament. Allà, diverses dones han rescatat l'exercici que dins de la cultura del poble originari lenca s'anomena *guancasco*, un antic ritual d'unió i connexió entre pobles. En aquest cas, amb l'objectiu de reforçar la

sobirania alimentària davant la dificultat d'aprovisionament d'aliments, i ho han fet amb l'intercanvi de llavors autòctones. Amb sacs plens de grans i llavors d'hortalisses, verdures i fruites, les dones d'aquesta organització van dedicar-se a anar de poble en poble fent intercanvi, sembrant i compartint sabers populars per poder tenir bona cura del creixement d'aquests aliments.

Segons Vásquez, es van recopilar un mínim de quinze llavors autòctones diferents, especialment a les comunitats dels voltants del riu Ulúa, "recuperant pràctiques ancestrals com el bescanvi i la mà canviada", l'intercanvi de valors -no preus- i la dinàmica col·lectiva de treballar a l'hort d'una veïna un dia si la veïna ve a treballar al teu hort un altre dia. "Ens ha ajudat a ajuntar-nos, a articular-nos, i malgrat el confinament i la quarantena, ens hem convertit en caminants", explica la defensora. Així es rescata una tradició encara no perduda però que agafa més força i que "continuarem fent-la pràctica en els pròxims anys, així estarem defensant el territori des de dins", assegura Vásquez.

Olles comunitàries

Per la seva banda, Sara Yesenia Galeano, del col·lectiu de dones emprenedores de la comunitat Arenales del municipi de Santa Maria d'Hondures, explica que elles treballen, sota sol i sota pluja, en els seus horts col·lectius, sembrant hortalisses com raves, pastanagues, coriandre, remolatxa i cebes. "Tot el que cultivem aquí és orgànic, no fem servir cap mena de químics. Aquesta és la nostra emprenedoria", assegura.

Mentrestant, a la capital del país, Tegucigalpa, la situació de pobresa és força marcada als anomenats *cinturons de misèria*, on les dones que habitualment treballaven en l'economia informal ara es dediquen a gestionar l'accés a aliments de manera col·lectiva en un exercici de subsistència quotidiana. A la colònia Ramón Amaya Amador, per exemple, un grup de dones s'ha dedicat a sol-

A Hondures, un dels moviments que promou iniciatives és Mesoamericanes en Resistència per una Vida Digna

Les dones que treballaven en l'economia informal ara gestionen l'accés a aliments de manera col·lectiva

Hort col·lectiu a Marcala, Honduras / MUNDUBAT FUNDACIÓ @Mundubat

licitar a diferents organitzacions i institucions productes de la cistella bàsica per poder dur a terme les populars olles comunitàries cada dia, un fenomen que es repeteix a barris, viles, favelas, comunes i pobles d'arreu de l'Amèrica Llatina. Malgrat que les mesures sanitàries imposades arran de la COVID-19 obliguen a tot el contrari, la fam i l'esperit comunitari solidari aplega la gent cada dia per menjar plegades.

També a Guatemala les dones han d'utilitzar el seu enginy per sobreviure a les restriccions del coronavirus. Tz'ules Sunun, veïna de la ciutat Antigua Guatemala, explica que a l'inici de la pandèmia la part de la població que tenia certa comoditat i organitzacions socials donaven verdures que les veïnes organitzades repartien entre la població d'escassos recursos. Al departament de Sacatepéquez, van engegar la iniciativa de les "Cuines solidàries", que per falta de fons van haver de ressituat a casa de Sunun. Com ella n'hi ha un grapat: dones que s'han posat la samarreta comunitària i han treballat de valent perquè a ningú li falti un plat a taula.

Reinventar-se davant l'abisme

A El Salvador trobem diversos casos de dones que davant l'emergència es veuen en la necessitat d'exercir treballs habitualment practicats per homes, com és el cas de tres salvadorenques que

Tot i les restriccions sanitàries per la COVID-19, la fam i l'esperit comunitari solidari aplega la gent per menjar plegades

A El Salvador trobem casos de dones que davant l'emergència han passat a exercir treballs habitualment practicats per homes

per dur pa a taula durant la pandèmia van decidir fer-se fusteres des de casa seva, ja que les restriccions no els permetien sortir dels seus barris. Martha Elisondo, de 70 anys, s'encarrega de la màquina d'abonyegament, mentre que la seva nora, Guadalupe, de 39 anys, fa servir la serra elèctrica.

Juntament amb la jove Dinoura, expliquen que s'han hagut de reinventar.

Mónica Zamora, de San Salvador, va perdre la seva feina d'assessora de vendes durant la pandèmia i després de diversos esforços ara condueix un taxi. Roxana López, també de la capital salvadorenca, era xef en un restaurant i ara treballa com a venedora de carbó. Evelin Trejo va ser acomiadada de la seva empresa després de més de vint anys treballant-hi, ara confecciona mascaretes amb dissenys personalitzats. I així tantes i tantes dones que segueixen buscant la manera de treballar des de la informalitat i que formen part de les 250.000 persones aturades que té el país, de 6 milions d'habitants.

A Honduras les xifres són més alarmants: aproximadament dos milions de persones no tenen feina formal, el 40% de la població activa. D'aquesta població aturada o que treballa en la informalitat, més de la meitat són dones. Les dades publicades en un informe de les Nacions Unides de 2018 evidencien aquest grau de fragilitat accentuat en les dones: representen un 70% de les persones que passen gana al món. Només un 50% de les dones amb edat de treballar tenen feina formal, i precisament bona part de les que en tenen són les més de 400 milions d'agricultors que produeixen gran part del menjar que alimenta el món. ●

Assegurem compromís

www.arc.coop

COOPERATIVA AUTOGESTIONÀRIA
www.laciutatinvisible.coop
ATREVEIX-TE A IMAGINAR-LA

una altra economia és necessària
una altra forma d'estalviar ja és possible

coop57
serveis financers ètics i solidaris
www.coop57.coop

CERVELLA DEL

MONTSENY
ARTESANA

TRUMP ESQUERDA EL PARTIT REPUBLICÀ

El partit afronta ara un procés de lluita interna des de l'oposició i sense cap control de les institucions federals

L'anàlisi de Nicolas Lupo Sonnabend | @niluso
Periodista

Exaltats i agressius, els assaltants al Capitoli van destrossar oficines de congressistes i van enfrontar-se violentament amb alguns agents de policia mentre intentaven arribar allà on estaven els polítics que confirmarien la victòria de Biden. Mentre es movien amb total llibertat pels passadissos, alguns d'ells van començar a cantar "Pengeu a Mike Pence!", en referència al vicepresident dels Estats Units. Després de quatre anys al costat de Trump, Pence va negar-se a la petició del president de maniobrar per obtenir un segon mandat. Els lleials a Trump ho van veure com una traïció.

Però no va ser l'únic representant del Partit Republicà que ha patit la ira dels més extremistes. A punt d'abandonar la capital, Lindsey Graham, senador republicà i una de les figures més importants del partit, va haver de ser escortat per la policia a l'aeroport de Washington davant l'assetjament d'assistents a la marxa del dimecres que l'acusaven de traïdor. Mitt Romney, candidat a la presidència el 2012, també va ser envoltat a l'aeroport de Utah aquest dilluns, il·lustrant un cop més les divisions entre els lleials de Trump i aquells decidits a acceptar els resultats de les eleccions presidencials.

Els quatre anys de mandat de Trump, un *outsider* polític que mai s'havia presentat a cap elecció abans de les primàries presidencials de 2015, ha esquerdat el Partit Republicà. Abans del 2011, Trump havia fet més donacions a representants del Partit Demòcrata, i un dels seus objectius durant la presidència ha estat el de canviar l'estructura i les cares del partit que lidera per modelar-lo a la seva manera i impulsar en les primàries municipals, estatals i federals aquells candidats que s'alineïn amb ell. Les conseqüències són ben visi-

Després de llançar-s'hi als braços, el Partit Republicà és ara ostatge del president sortint i dels seus seguidors més radicals

bles: 139 representants del Congrés -més de la meitat dels republicans- van presentar objeccions a l'elecció de Joe Biden el dia mateix de l'assalt. També ho van fer vuit senadors dels republicans.

El dividit Partit Republicà afronta ara un procés de lluita interna des de l'oposició i sense cap control de les institucions federals. Els demòcrates han aconseguit la presidència, el Congrés i el Senat, almenys per als propers dos anys. Els manifestants que van assaltar el Capitoli cridaven "Destruïm el Partit Republicà!", en un clar cant contra les estructures tradicionals del partit. Una de les dones que va assetjar Lindsey Graham s'havia presentat a les primàries republicanes per un districte de Nevada.

Davant el magnetisme que ha demostrat Trump entre les fervents bases conservadores, qualsevol candidat que ha volgut concórrer a unes eleccions amb èxit ha cercat el seu suport. Brian Kempt es va convertir en governador de Geòrgia ara fa dos anys amb una campanya ultraconservadora en què va prometre deportar migrants amb el seu camió o implementar les mesures contra l'avortament més estrictes del país. Amb l'elecció de dos senadors demòcrates a Geòrgia i la confirmació de la victòria de Biden en aquell estat després d'un llarg recompte, Trump ha qualificat ara Kempt com un "pallasso" i un "ximple".

Joe Biden ha pres nota dels 74 milions d'estatunidencs que van votar Trump i ha equilibrat un gabinet i un discurs que es mou entre el progressisme i el centrisme, afavorint el nacionalisme econòmic, amb un intent d'arreplegar suport dels republicans més centristes. "Vol expandir el Made in USA, subvencionar les manufactures locals mitjançant un ampli programa d'adquisició i infraestructures [...] i castigar les empreses per deslocalitzar determinades operacions comercials", escriu el columnista conservador Kevin D. Williamson. "Els conservadors encara depenen, de moment, del disfuncional Partit Republicà com a únic instrument polític pràctic. La reforma del Partit Republicà és una tasca urgent. [...] No està clar que es pugui fer, però s'ha d'intentar."

Després de llançar-se als braços de Donald Trump, amb excepcions -Mitt Romney sempre n'ha estat crític-, el Partit Republicà es troba ara ostatge del president sortint i dels seus seguidors més radicals. Són extremistes nacionalistes, supremacistes, de l'extrema dreta, conspiranoics o ultrareligiosos que han agafat el relleu del Tea Party, un moviment ultraconservador format el 2009. Dies després de l'assalt al Capitoli, els participants a les xarxes i mitjans ultraconservadors estaven més encoratjats que mai. Grups extremistes s'organitzaven per dur a terme accions directes durant la inauguració de Biden. Altres demanaven assaltar edificis governamentals estatals. "El moviment Trump, els deplorables, el moviment America First, és més gran i més fort i més vibrant del que mai havia estat", exclamava John Fredericks, un presentador de ràdio, en un mitjà local. "Assumirem el control del Partit Republicà". ●

Portada del llibre 'El més petit de tots', editat pel Comissariat de Propaganda del Govern de la Generalitat l'any 1937

La revolució per a tots els públics

Ideat el 1937 pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat i popularitzat per Lola Anglada, 'El més petit de tots' fou un intent pioner de transmetre valors a la mainada mitjançant una mascota

Eloi Latorre | @homestatic

“E

n'eren tres tambors, que venien de la guerra, el més petit de tots, porta un ram de rosetes”. A les primeries de l'any 1937, el tercer en discòrdia d'aquesta popular cançó infantil catalana va cobrar vida pròpia. En plena Guerra Civil, i amb la sublevació militar involucionista desarticulada a Catalunya, *El més petit de tots* es va corporitzar en la figureta d'un infant rinxolat, vestit amb la gorra frígia que llavors era símbol de republicanisme popular, amb una granota d'obrer, el puny esquerre alçat i una senyera a l'altra mà, marxant tot decidit com un milicià qualsevol.

El ninot va veure la llum per iniciativa del Comissariat de Propaganda de la Generalitat, l'oficina creada pel govern de Lluís Companys per reforçar el discurs de la institució en un moment excepcional i traslladar un missatge de confiança davant del conflicte armat. L'operació fou una de les primeres, i també “una de les accions més creatives que va portar a terme i més representatives del seu esperit inno-

vador”, apunta Ester Boquera, periodista, autora d'una tesi doctoral sobre el Comissariat de Propaganda i comissària de l'exposició “Aixafem el feixisme”, dedicada a repassar l'activitat d'aquest organisme durant els anys de la Guerra Civil, que fins al mes d'abril d'enguany romandrà oberta al públic al Palau Robert de Barcelona.

El prototipus original del ninot fou obra de l'escultor Miquel Paredes i Fonollar (1901-1980), que formava part del departament artístic del comissariat. Jaume Miravittles, president i ideòleg de l'oficina de propaganda, la va tenir uns dies sobre la taula, fins que se li va acudir la idea de “la mascota de la revolució”. Per batejar-lo, van sortir noms com Patufet, Jordi, Menut o El nen català, fins que “un dia, mentre el periodista Emili Granier Barrera, home del PSUC al comissariat, cantussejava la cançó 'El més petit de tots', Miravittles va pensar que podia anomenar-se com el protagonista”. El 2 de febrer de 1937, Miravittles va entregar el primer exemplar »

» produït de l'estatueta al president Companys i a la plana major del Govern de la Generalitat.

La figura, amb un funcional estoig i una peanya de fusta, es venia a tres pessetes per recaptar fons per a les milícies mobilitzades al front aragonès. Encara que en la versió original el noi protagonista aixecava una senyera (que va ser, de llarg, la més venuda, amb 60.000 exemplars), l'equip del comissariat va ser prou hàbil per convertir-lo en una imatge integradora de totes les sensibilitats de l'antifeixisme. Així, també es podia adquirir personalitzat amb altres estendards, com la bandera tricolor republicana, la bandera roja amb la falç i el martell o l'ensinya roja i negra anarcosindicalista.

Però més enllà de l'original en tres dimensions, al voltant d'*El més petit de tots* es va orquestrar una campanya de marxandatge digna de l'aleshores incipient factoria Walt Disney. Va ser reproduït en els més variats suports: postals, ninots per a la mainada, cromos, figures retallables, se'l va fer protagonista d'un festival infantil, fins i tot els empleats que repartien als carrers els fulls de premsa impresa pel comissariat lluïen un vistós cartell amb "la mascota de la revolució".

També es va encarregar una nova versió de la tonada popular inspiradora al poeta Joan Oliver, conegut amb el pseudònim de Pere Quart, que va ser enregistrada en un disc de 78 rpm pel cèlebre tenor Emili Vendrell. Si en la cançó original *El més petit de tots* enamora una princesa amb el seu ram de flors, en l'adaptació d'Oliver és un minyó decidit a anar al front desaiurat per un capità que el troba "massa tendre" per fer la guerra, però esdevé un efectiu símbol del combat antifeixista. "És per aquest infant, i tots els de la terra, que els homes lluitarem, fins a morir o vèncer, ram ram pataplam, fins a morir o vèncer".

El bordegàs rinxolat de Lola Anglada

Però si un element va contribuir per damunt dels altres a gravar el personatge en la memòria col·lectiva de tota una generació de nois i noies, aquest fou el conte il·lustrat que el comissariat va encarregar a Lola Anglada i Sarriera (1892-1984), que aleshores ja arrossegava una sòlida carrera com a dibuixant i narradora especialitzada en literatura per a infants. El volum es va editar en quatre llengües -català, castellà, francès i anglès-, i Anglada, en una desena d'episodis sense gaire connexió argumental, ens presenta *El més petit de tots* com un "bordegàs de cabells rinxolats i ulls molt negres" que passeja amunt i avall, trobant grups de milicians, pagerols feinejant, marrecs que es barallen o fills de papà burgesos egoistes, i per tot arreu predicant la bona nova de la revolució com un nunci angelical laic. "És, *El més petit de tots*, el fill de la revolució. Ha nascut com una guspira en la

Fou reproduït en els més variats suports: postals, ninots per a la mainada, cromos, figures retallables i, fins i tot, se'l va fer protagonista d'un festival infantil

Diverses il·lustracions de Lola Anglada per a 'El més petit de tots'

fornal on els nostres homes, tenaços i abnegats, forgen la gran obra humana i regeneradora de l'alliberació del nostre poble".

Val a dir que la revolució d'*El més petit de tots*, explicada en la prosa pulcra i didàctica de Lola Anglada, té molt poc de projecte ideològic i és més aviat una entelèquia moralista d'un anhel de societat culta, educada, èticament compromesa i amarada del caràcter bonhomíus que associa al poble senzill: un cert idealisme espiritual d'arrel noucentista que s'imposa clarament per damunt de la retòrica proletària.

Nascuda en una família benestant i artista del llapis vocacional i precoç, Lola Anglada va ser pionera en el fet de ser dona que va viure del seu art: amb vint-i-pocs anys ja fa exposicions individuals i il·lustra clàssics de la contística infantil (entre d'altres, per a l'editorial parisenca Hachette) i a partir del 1920 comença a escriure els textos que acompanyaran les seves il·lustracions. En el seu ideari i estètica hi conviuen el llast d'un tradicionalisme vinculat a la cultura pairal catalana i la modernitat d'una dona que es vol emancipar dels lligams masculins. "Al mateix temps que defensa aquesta ideologia catalanista tradicional i aferrada a la terra, també rebutja la família i el seu estament, que troba passiu i poc innovador", assenyala Teresa Sanz Coll, coeditora dels textos memorialístics de l'artista publicats per la Diputació de Barcelona l'any 2015.

Lola Anglada
pintant després
de la guerra
/ DIPUTACIÓ DE
BARCELONA

Tot i el bagatge tradicional i formalista d'una dibuixant que sempre va rebutjar amb vehemència les avantguardes, Anglada es vincula al moviment de renovació pedagògica que esclata amb la república i hi contribueix amb diversos llibres il·lustrats on les criatures, nens i també nenes, viuen experiències de coneixement i creixement personal per si soles, deslliurades de la tutela adulta. “A ‘Margalida i les formigues’ (1928) tens, si vols sense voler, un conte absolutament feminista que parla de la història d’una nena que fa el seu camí sense cap mena de pare, germà, príncep o capellà que l’ajudi”, indica Sanz Coll.

Políticament, Anglada es va inscriure en el catalanisme radicalitzat de la Unió Catalanista (partit del qual va arribar a ser secretària d’Acció Cultural) i d’Estat Català, i es va convertir, a finals dels anys vint, en l’abanderada de la campanya de suport als represaliats per l’intent fallit d’assassinat del rei Alfons XIII, en l’episodi conegut com el complot del Garraf. Després de la victòria franquista va viure el més invisible dels exilis, l’interior, primer tancada durant dos anys en un pis de Barcelona per por a una delació i després amb una vida i activitat discreta al casalot familiar de Tiana fins al final dels seus dies.

La fàbrica dels somnis de Miravittles

El més petit de tots fou una de les cartes de presentació del Comissariat de Propaganda de la Generalitat republicana, juntament amb un altre dels seus productes més emblemàtics: el cartell amb un peu calçat amb espadenya de milicià (el model real fou, però, un mosso d’esquadra) trepitjant una creu gammada nazi i acompanyant l’eslògan “Aixafem el feixisme”. El pòster fou creació del fotògraf Pere Català i Pic, un altre dels grans ideòlegs de l’estratègia del comissariat, mitjançant el seu coneixement previ de les tècniques persuasives a través de la imatge publicitària. Per encàrrec de Miravittles, Català “va dissenyar un esquema amb més de mig centenar de maneres en què un missatge propagandístic es podia difondre, que van des dels mètodes més clàssics com la cartelleria o els mitjans fins a un altre tipus d’accions més innovadores com cromos o intervencions en els aparadors comercials”, detalla Ester Boquera.

Jaume Miravittles i Navarra (1906-1988), figuerenc, periodista i dirigent de segona d’ERC, era un home amb fama d’extraverit i hàbil amb les relacions públiques que l’intel·lectual comunista francès André Malraux va definir com “el somriure de Catalunya”. Ben relacionat amb totes les faccions triomfadores

Jaume Miravittles
entrega una figure-
ta al president de
la Generalitat, Lluís
Comanys, el 2 de
febrer de 1937
/ ARXIU NACIONAL
DE CATALUNYA

de la revolució social del juliol del 1936 a Barcelona, va convèncer els dirigents de la Generalitat que, amb un poder orgànic afeblit per la puixança del Comitè de Milícies Antifeixistes (l’organisme autoorganitzat paral·lelament encarregat d’organitzar la resistència), el millor que podia fer el govern era enfortir la batalla del relat amb un musculós aparell comunicatiu. Així va néixer el Comissariat de Propaganda, que durant els primers mesos d’existència va esdevenir un espai on les propostes més imaginatives es posaven sobre la taula i on tot semblava possible. Més de 200 persones, moltes escriptores i artistes de renom, hi van col·laborar. Fins i tot Salvador Dalí va escriure a Miravittles oferint-se, potser paròdicament, per dirigir un comissariat de la imaginació pública amb seu a la Pedrera.

Les publicacions de tota mena (des de fulls volants fins a un diari oficial passant per una revista de luxe, *Nova Ibèria*), la difusió de llibres i materials en diversos idiomes (inclosa una notable producció en la llengua fraternal, l’esperanto) i la realització de noticiaris cinematogràfics (amb la posada en marxa de la productora Laya Films) convivien amb estratègies llavors més inèdites: l’organització d’esdeveniments (com la rebuda amb gran pompa del vaixell soviètic Zirianin al port de Barcelona), les relacions paradiplomàtiques internacionals organitzant visites de periodistes i personalitats foranes (inclòs un estrambòtic aterratge a Barcelona de l’estrella de Hollywood Errol Flynn) o tota una operació multidisciplinària d’assessoria d’imatge al voltant de la figura de Companys amb la campanya “Madrid, Catalunya os ama”.

Després de l’entrada de les tropes franquistes a Barcelona, el responsable de propaganda del bàndol revoltat, Dionisio Ridruejo, va deixar per escrit: “Els mitjans de propaganda republicana havien estat molt superiors als nostres, i la seva assistència intel·lectual molt més extensa, valuosa i organitzada”. Miravittles i la seva gent havien guanyat, si més no, la batalla del relat. ●

Violeta

El relat de Marta Grau | @MartaGrau5

Vint-i-dos anys, 4 mesos i 2 dies més tard, arriba el moment en què Violeta Ramos ha d'entrar a la sala on ha de trobar-se -retrobar-se- amb el marit. Surt del llit amarrada d'esgotament, després de tantes nits de no son abraçada a una absència.

La filla diu bon dia i la fa seure a la taula parada. La Violeta obeeix i li dedica una mirada de sorpresa, tendresa i orgull. Els últims anys li ha tingut l'esmorzar a punt cada dia abans que marxés a la universitat. "Estudiaré dret per ser advocada i portar als tribunals el cas del papa", insistia des de petita, com una lletania que duia tatuada a la pell. I 22 anys, 4 mesos i 2 dies després, té un títol emmarcat a la paret del menjador.

Il·luminades per un deix de llum que entra somorta per les escletxes de la persiana, les dues mengen en silenci. Una no música que les ha acompanyades en un calendari ple de dies, mesos i anys més marcat per les manifestacions (pancarta amb la foto del marit en blanc i negre) que no pas per les festes d'aniversari. Tot i així, la Violeta ha tret forces per regalar a la filla moments de colors i rialles, i històries fantàstiques en mons inventats on no existeixen les dictadures.

Si no hagués estat per la nena (un anyet, tenia, quan va sonar el timbre i el pare va ser engolit), no se n'hauria sortit. S'hauria tornat boja. Al seu marit se l'ha emportat un cotxe de les forces armades. El seu marit? Deu estar pel Canadà amb l'amant. S'exposava massa. El seu marit, el seu marit. Segur que l'han pelat, maleïts militars. I ella, mareig i voltes. El meu marit. Que de vegades li entrava el dubte. Que havia deixat de ser ella. Que potser era viu. Que ella ja no era ella. Que segur que era mort. Que ella ja no era més que l'encarnació d'una obsessió, d'una recerca al buit habitada només per fantasmes.

I ara havia arribat el dia de la fi de tot. Amb la filla de bracet, com una cossa, la Violeta entra a la sala gèlida, austera, insensible, poc adequada per a les grans ocasions.

Les restes d'un cos. Només els ossos. L'ombra d'una vida. Una vida trencada, feta miques, sobre una llitera d'hospital. La filla li agafa la mà ben fort perquè no caigui a terra, perquè no s'ensorri sota la càrrega de tants anys de lluitar sense defallir. Com aquell cop que, en intuir que ja no li quedaven més

/ ISABEL COUCHOUD
@elisabasilisa

llàgrimes, va dirigir-se amb fermesa al quarter i, amb el seu metre quaranta d'estatura, va increpar tots els uniformats. Els va clavar la mirada i els va perforar. "On és el meu marit?", va dir serena. I tots aquells ulls callaven, algun abaixava l'esguard i llavors ella li aixecava la barbeta. "Tu saps on és! Què li heu fet?" I la seva ràbia s'accelerava, i ja no la podia controlar. I tota ella es va convertir en cops de puny contra el ventre del més gros, del que manava més. "Què n'han fet, del meu marit!" I ja no interrogava, bramava. Dos dels joves disfressats d'autoritat van fer un gest per separar la dona del caporal, però ell va fer que no amb la mà estesa. I ella seguia espeternegant sobre el cos fornit d'aquell home, tan diferent del seu marit, tan dolç, tan dèbil, que l'hauria fet caure amb un esbufec, com l'hauria desplomat també a ella; però tots dos, marit i muller, tenien, ben endins i com a fidel cuirassa, la força eterna de la dignitat. La carn que colpejava tenia la duresa de l'odi i dels trets disparats a gent innocent que només volia dir el que pensa. I el militar, fet estàtua, aguantava els punys estoicament i no reia. La Violeta no va aturar-se fins que va sentir el clam de la filla per darrere. "Mama!" La veïna li havia explicat que havia marxat enfurismada a buscar la veritat. "Vaig a buscar la veritat", havia dit la mare, així mateix, amb aquella sang freda que jo usaria per dir "vaig a buscar els ous o el pollastre". I la filla, espantada, es va posar a córrer cap a la caserna.

"Però que ets boja?", va dir-li ja casa davant d'una tassa d'aigua d'herbes. La filla era encara adolescent però havia crescut ràpid, abans d'hora. "Pegar un militar, mare, de debò?" I llavors la mare va esclatar a riure i li venia a la ment la imatge esperpèntica i triomfal d'una dona sola contra el món, una dona que el que tenia d'alçada ho tenia de bilis, amb els punys ferits de tant fregar, de tant agafar-se el cap els vespres d'impotència. "Els he fet por, filla, he vist el pànic dibuixat en les mirades aspres d'aquells vaillets. Criatures, són. I fan olor de mort."

I ara, igual que aleshores, la Victòria prem la mà de sa mare perquè no cedeixi davant del marit fet ossos, perquè no flaquegi pel pes de la veritat, de la fi injusta d'un home, un amor, un company de viatge, un pare. La filla li estreny la mà encara més fort i diu:

-Mama, ara farem justícia. ●

La **Directa** utilitza
els serveis de

foli verd
gràfiques

C/ de la Llibertat 44, Barcelona
foli@foliwerd.net

ger
ENTITAT
CULTURAL I
ESPORTIVA
C/ del Pí 25. Ribes (Garraf). Països Catalans
08810. Tlf: 93 896 12 00. ger@mesvilaweb.com
...aquest estiu posem la directa amb la nova web
www.entitatger.cat

**KAMILOSETAS
MUSKARIA**
distribuidora llibertària
www.nodo50.org/kamilosetas
kamilosetas@nodo50.org

COL·LECTIU RONDA
assessorament **JURÍDIC**
a **PERSONES** i entitats
d'economia **SOCIAL**
www.cronda.coop

CUINÀ DE BARRI
ESMORZARS
MENÚ AL MIGDIA
CARTA DE NIT
OPCIÓ VEGETARIANA
BEGUES DE LA TERRA
CERVESES ARTESANES
CULTURA POPULAR
C/Premià 20. BAIXOS. 08014
SANTS. PAÏSOS CATALANS
93 422 16 13 WWW.TDK.CAT

ressenyες

La pesta sempre torna

Laura G. Ortensi | @lauragortensi

Paper, tinta i COVID-19 és un recull de 34 articles sobre literatura, incertesa i reclusió. Jordi Martí Font hi presenta una mena de dietari artístic en què els mites sobre l'excepcionalitat de la pandèmia del coronavirus queden esquarterats des del minut u. De pesta, sempre n'hi ha hagut. I la pesta sempre torna, encara que sigui disfressada amb mil cares diferents.

Paper, tinta i COVID-19, doncs, esbossa un cànon flexible per donar cabuda a novel·les, llibres de poemes, films o cançons que s'encaren amb la solitud i el dolor. La tria és molt bigarrada i inclou obres tan diferents com el *Quadern gris* de Josep Pla, el *Cançoner* de Petrarca, la *Laia* de Salvador Espriu o el *Dràcula* de Bram Stoker. De fet, qui llegeix els articles acaba temptat d'afegir-hi alguna altra veu. Potser l'*Òpera àcid* de Miquel Creus. Potser *L'elogi a la feblesa* d'Alexandre Jollien. O potser algun vers soterrat de Maria Trulls i Junoy.

El dietari, que comença el 13 de març, retrata la solitud des d'una perspectiva doble: d'una banda, hi pot haver la reclusió col·lectiva del *Decameró*; de l'altra, el tancament

provocat per una circumstància individual, com en el cas de Pepe Sales a *Sense re, sense remei*.

És un llibre que tranquil·litza, perquè posa la literatura al servei de l'angoixa d'ara i ajuda a desxifrar sensacions que milers de persones havien sentit molt abans. Tanmateix, la lectura també provoca un cert atabalament. L'estil de Martí és espontani, poc ponderat i, de vegades, genera sensació de caos.

En aquest sentit, és d'agrair que al final de cada text una llista de referències reculli totes les obres que s'hi han esmentat, sobretot per recular i subratllar. I és d'agrair, també, que Amat Pallejà, amb un llapis ombrívol, hagi sabut il·lustrar els desordres i les polifonies dels articles dibuixant-los sobre el paper. Vivim temps foscos, diuen la imatge i el text. Però dels llibres hem après que no som els primers a passar-hi. Ni serem els últims. ●

LLIBRE
Paper, tinta i COVID-19
Jordi Martí Font i Amat Pallejà
Lo Diable Gros, 2020
190 pàgines

Difonent el llegat de Lady Marikarmen

Marta Pérez Santos | @La_Directa

Las Marikarmen són una banda musical travesti i performativa que viu en col·lectivitat a la serra de Collserola (Barcelona). Encara que porten des del 2017 en actiu, ha estat durant el confinament derivat de la COVID-19 quan han creat el seu primer àlbum, *Compost your gender*, finançat de manera col·lectiva i publicat el 17 de desembre de 2020.

En escoltar-ho se'ns revela una successió d'estils musicals que van des del trap fins al queer pop o l'electrònica. La conjunció de sintetitzadors i vents

ens transporta a aquelles festes multitudinàries on podíem ballar fins a esgotar-nos, i les lletres, rapejades amb aire de barri, parlen d'identitats, migració i feminismes. El disc es compon d'onze temes propis, tres dels quals ja tenen videoclip.

“Destruir l'heteropatriarcat, la cisnormalitat i el binarisme obligat” és el llegat que va deixar la difunta Lady Marikarmen i que Victoria Sickness, Contàmina Perpétua i Capitano Barbaconyo, les tres integrants del grup, volen difondre mitjançant aquest disc. ●

MÚSICA
Compost your gender
Las Marikarmen
Autoedició

Cria corbs i et trauran els ulls

Sergio D'Asensio | @sergiodasensio

La nova sensació europea, *Los miserables*, neix d'un curtmetratge creat el 2017. A la pel·lícula es manté el director i guionista, Ladj Ly, i la base del repartiment.

Tot i mantenir fonaments i una substància similar a la novel·la d'*Els miserables* de Victor Hugo -com el suburbi parisenc o els altercats prerevolucionaris-, l'autor ha aconseguit combinar les mateixes arrels per crear un arbre diferent, amb el seu estil i contextualitzat a la realitat dels suburbis europeus moderns.

És una crítica social amb pinzellades de thriller policíac convencional. Una *mise-en-scène* ràpida, fulgurant, amb nervi, que per moments és quasi documental.

Ladj Ly aconsegueix ficar-nos dins de la narració de manera subtil i diegètica. La pobresa i la tensió es veu, s'olora, se sent a tot arreu. A la pantalla es projecten les crues conseqüències d'aquests guetos contemporanis: immigració, pobresa i un camp que pugui constant, on el jovent es juga la vida com si es tractés d'un joc.

La seqüència final és el resultat d'un sistema abocat a la revolució. Ja ho diu el refranyer popular: cria corbs i et trauran els ulls. L'opressió a la massa sempre ha acabat en una revolució: la pregunta és quan i qui la comandarà. És un dels millors finals, que es mantindrà al cap i a la retina de les espectadores un bon temps. ●

CINEMA
Los miserables
Director: Ladj Ly
Repartiment:
Damien Bonnard, Alexis Manenti i Djibril Zonga
Lily Films, Rectangle Productions i Srab Films, 2019
103 minuts

/ VICTOR SERRI
@_ittos_

Lorna Espinoza,
feminista
autoconvocada
de Barcelona
per Nicaragua

Nascuda en una família d'esquerres nicaragüenca, va ser inscrita a l'Associació de Nens Sandinistes (ANS) des de petita. A l'adolescència va començar a participar en el moviment feminista amb les dones de Matagalpa. Amb elles va començar a replantejar-se tot allò que havia après de petita, fent un procés de transició política però també emocional. Ara, els seus pares són sandinistes; ella, opositora. "El passat em fa mal i he passat un duel, perquè ells defensen un corrupte, un violador i una persona que ara mateix jo diria que és un assassí. I això contradiu tot el discurs revolucionari d'esquerra que a mi em van ensenyar quan era petita", considera. Des de fa uns anys viu a Catalunya, on està implicada políticament. Després de les protestes de 2018 a Nicaragua, va sentir que s'havia d'involucrar més activament en un espai militant i es va sumar a un grup de dones feministes autoconvocades –en referència a la seva autonomia respecte partits polítics o organitzacions més formals– del Baix Llobregat.

“Ortega ha implementat un sistema perquè no hi hagi unes eleccions lliures”

Mariana Cantero | @cantero_mariana

Quina és la situació de les organitzacions socials i polítiques a Nicaragua actualment?

Són una pedra a la sabata del govern, perquè sempre han estat denunciant els actes de corrupció i això no els ha agradat. Des que Daniel Ortega va entrar al govern amb el beneplàcit de l'Arnoldo Alemany, va augmentar la cacera de bruixes. Les organitzacions de dones, a més, estan sent perseguides per denunciar l'abús sexual a la fillastra d'Ortega. És una agenda antifeminista la que ha utilitzat el govern, és un govern totalment misogin. També ha retirat la personalitat jurídica a diverses organitzacions.

Algunes organitzacions denuncien també l'anomenada llei de ciberdelictes, que estableix mecanismes de sanció per qui publiqui notícies falses per internet...

Estan fent lleis arbitràries, cada vegada més lleis, perquè la població no surti al carrer. Un exemple és la llei de ciberdelictes, que implica que no podem publicar a internet absolutament res perquè et poden caure no sé quants anys de presó, ni publicar en la teva xarxa social, ni fer un article si ets periodista. A Nicaragua no hi ha llibertat d'expressió. S'ha muntat un sistema de criminalització de l'oposició, ja siguin líders pagesos, estudiantils, sindicalistes, de totes les persones que han estat d'alguna manera opositores. No volen que la gent surti a manifestar-se ni que formi partits polítics.

També s'ha aprovat recentment la llei de regulació d'agents estrangers...

Sí. La llei de regulació d'estrangers implica que les entitats socials han de registrar-se en un llistat d'organitzacions si treballen amb fons provinents de l'exterior i declarar els fons que reben. És un tema superdelicat. Les organitzacions estan treballant amb un perfil molt baix i no ho poden denunciar,

manifestar-se, perquè realment és perillós per a elles i per als seus treballadors en terreny. Tampoc poden exposar-se perquè posen en risc les persones amb les quals treballen –pagesos, comunitats...–, i és complicadíssim perquè les comunitats ja són perseguides. A la pràctica és un perill, volen controlar l'oposició i el registre implica més vigilància. Quina organització s'hi apuntarà? Algunes fins i tot han decidit marxar del país i no continuar treballant, sobretot organitzacions de drets humans. El que volem és que més organitzacions arribin a treballar a Nicaragua i el que està fent l'Estat és fer-les fora.

Quines altres mesures creus que s'han impulsat amb l'objectiu de neutralitzar l'oposició?

Hi ha molts assassinats de dones i nenes. Ara s'estan polititzant els delictes cap a les dones. S'ha presentat una esmena a la Constitució i s'ha elevat la pena màxima, que era de 35 anys, a cadena perpètua pels crims d'odi. El que estan fent és jugar amb aquesta esmena per crear la cadena perpètua.

Què passarà de cara a les pròximes eleccions?

La comunitat internacional, l'Organització d'Estats Americans (OEA), la Comissió Interamericana de Drets Humans, Amnistia Internacional, han certificat que a Nicaragua es cometien delictes de lesa humanitat. Recomanen un avançament d'eleccions, però amb transparència, amb pluralisme polític. No creiem que això es pugui complir. Ens preocupa que pugui haver-hi una oposició al govern real, perquè a Nicaragua no està implementat un sistema electoral fidedigne i rigorós. No deixen entrar la comunitat internacional perquè fiscalitzi. No creiem que sigui possible que hi hagi unes eleccions transparents, lliures i amb observadors internacionals. Daniel Ortega ha implementat un sistema que no deixa moure'ns perquè hi hagi eleccions lliures. ●